

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2017

Mgr. Henrieta Votíková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Subjektivní očekávání osob po výkonu trestu odnětí svobody od účasti v
celoživotním vzdělávání**

**Subjective expectations of persons discharged from prison from
participation on lifelong learning programs**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Miroslava Váňová, CSc.

Autor:

Mgr. Henrieta Votíková

Praha 2017

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí práce doc. PhDr. Miroslavě Váňové, CSc., za trpělivost, cenné rady, konzultace, podněty, vedení a inspiraci při psaní mé diplomové práce.

Dále patří mé poděkování všem, kdo mi pomáhali radou i modlitbou, a také všem spolupracovníkům, kteří přispěli pochopením v době psaní práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací na téma: „Subjektivní očekávání osob po výkonu trestu odnětí svobody od účasti v celoživotním vzdělávání“, vypracovala samostatně, s použitím pramenů, které uvádím v seznamu použité literatury.

Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Druhlici dne: 17. 7. 2017

Henrieta Votíková

ANOTACE

Diplomová práce „Subjektivní očekávání osob po výkonu trestu odnětí svobody od účasti v celoživotním vzdělávání,, se zabývá názory osob po VTOS se zkušeností s bezdomovectvím na celoživotní vzdělávání.

ANNOTATION

Diploma thesis 'Subjective expectations of persons discharged from prison from participation on lifelong learning programs' applies opinions of persons discharged from prison who were homeless sometimes on lifelong learning programs.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Vzdělávání

Celoživotní vzdělávání

Bezdomovectví

Penologie a penitenciární disciplíny

Vězeňství

Vzdělávání dospělých

Sociální pedagogika

KEYWORDS:

Learning programs

Lifelong learning programs

Homelessness

Penology and penitenciar disciplines

Prison service

Adult education

Social pedagogy

Obsah

1 Úvod.....	8
1.1 Cíl.....	9
2 Teoretická část.....	11
2.1 Vzdělání a vzdělávání.....	11
2.1.1 Hodnota.....	11
2.1.2 Vzdělávání v dospělosti.....	14
2.1.3 Schopnosti učení v dospělosti.....	15
2.1.4 Specifika vzdělávání dospělých.....	15
2.1.5 Sociální pedagogika.....	18
2.2 Člověk, který se provinil.....	21
2.2.1 Člověk, který se provinil v horizontu dějin.....	21
2.2.2 Osoba po VTOS.....	26
2.2.3 Stadia trestního řízení.....	26
2.2.3.1 Přípravné řízení.....	27
2.2.3.2 Úkoly přípravného řízení.....	27
2.2.3.3 Předběžné projednání obžaloby.....	27
2.2.3.4 Hlavní líčení.....	28
2.2.3.5 Odvolací (opravné) řízení.....	29
2.2.3.6 Vykonávací řízení.....	30
2.2.4 Výkon trestu odnětí svobody.....	31
2.2.4.1 Penologie.....	31
2.2.5 Stávající vězeňský systém v ČR.....	31
2.2.5.1 Filozofie výkonu trestu odnětí svobody.....	31
2.2.5.2 Základní principy.....	32
2.2.5.3 Strategické cíle.....	33
2.2.5.4 Zacházení ve VTOS.....	34
2.2.5.5 Co je nástroj SARPO.....	37
2.2.5.6 Metody sociální pedagogiky využívané ve VTOS.....	38
2.3 Náhled do problematiky sociálního vyloučení.....	40
2.3.1.1 Bezdomovectví v horizontu dějin.....	42
2.3.1.2 Bezdomovec.....	43
2.3.1.3 Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení – stručný vhled.....	44
2.3.1.4 Úvahy o pojmu domov.....	45
2.3.1.5 Základní potřeby.....	46
2.3.2 Poskytovaná pomoc osobám bez domova.....	48
3 Empirická část.....	49
3.1.1 Přípravná fáze.....	49
3.1.1.1 Metody sběru dat.....	50
3.1.2 Charakteristika cílové skupiny.....	50
3.1.3 Hypotéza.....	51
3.1.4 Realizace šetření, tvorba dotazníku.....	52
3.1.4.1 Podklady pro polostrukturované rozhovory.....	53
3.1.4.2 Podklady pro rozhovor.....	53

3.1.4.3 Místo pro polostrukturované rozhovory a navazování kontaktu s respondenty.....	54
3.1.5 Zpracování výsledků a jejich interpretace.....	55
3.1.5.1 Vyhodnocení empirické části.....	65
3.1.6 Závěr.....	67
4 Literatura.....	67
4.1 Knihy.....	67
4.2 Elektronické zdroje.....	68
4.3 Akademické práce.....	68

1 Úvod

Předkládaná práce se věnuje názorům osob po výkonu trestu odnětí svobody na vzdělávání.

Inspirace k tématu a snaze o jeho uchopení vychází z pocitu bezmoci a beznaděje, kterou jsem dost často, jako terénní sociální pracovnice s osobami bez domova, zažívala. Bezdomovecké prostředí je spjaté s extrémním sociálním vyloučením, chudobou, ostrakizací a v neposlední řadě také se spoustou společností neakceptovatelných projevů. V rámci zpracovávání tématu vycházím ze dvou různých pracovních prostředí. Jedním je výkon terénní sociální práce. Pro ilustraci, zde se pohybujeme mezi lidmi, kteří žijí někdy i přes dvacet let ve veřejném prostoru. Přebývají zde v různě k tomu uzpůsobených příbytcích a obživu si obstarávají velice rozmanitým způsobem. Druhé prostředí je Sociálně aktivizační prostor Komunitního centra Husitská v Praze na Žižkově. Prostor je vybavený počítači, telefonem, tiskárnou a skenerem. Vybavení umožňuje bezplatně, vždy ve vymezeném časovém úseku, lidem, kteří tyto vymoženosti nemohou používat doma, kontakt s většinovým prostředím.

Komunitní centrum Husitská (dále KCH) momentálně existuje ve stavu přerodu. Od ledna 2017 postupně vzniká za přispění finančních prostředků čerpaných z EU. Prostor, ve kterém poskytujeme podporu osobám v sociální nouzi, byl před momentální postupnou změnou využíván jako Job Club a suterénní prostory bývalého pohostinství, které byly veřejnosti uzavřené již několik let, se mění v multifunkční prostor.

V KCH vyučujeme i počítačovým dovednostem a je zde také poskytováno sociální poradenství. Takto vymezený okruh možných respondentů mne vede k tomu, že předkládaná práce vymezuje a zužuje cílovou skupinu osob po VTOS na lidi, kteří propadli sítí sociálních a zdravotnických služeb až na pomyslné dno společnosti. Původní rodinné vazby jsou u našich klientů již dávno přetřhány, nebo v jiném případě, představují dlouhotrvající zátěž a frustraci pro své nejbližší příbuzné.

Hlavním motivem k napsání práce je, jak jsem již zmínila na začátku, beznaděj a bezmoc. Motivovala mne k zamyšlení, kde by bylo možné podat pomocnou ruku dřív. Otázkou je, kde je prostor k preventivním postupům a předcházení situaci extrémního vyloučení. Jedním ze směrů, o kterém jsem uvažovala, bylo právě vzdělávání, protože

vzdělání jako hodnota, je ve své vlastní podstatě „cesta“, které má potenci napomoci jednotlivci lépe zvládat vlastní život. Zůstávala však otázka jak?

Tím jsem se dostala k tématu předkládané práce. Odpověď jak a také odpověď na otázku, jestli je ještě nějak možné zpřístupnit vzdělávání osobám v sociálním vyloučení a po výkonu trestu odnětí svobody, dle mého názoru vychází z prvního kroku, kterým je právě názor zúčastněných.

1.1 Cíl

Cílem předkládané práce je nahlédnutí na názory osob po výkonu trestu na celoživotní vzdělávání.

Dílčím cílem je, tam, kde mi to bude respondenty dovoleno, zpřístupnit některé kazuistiky a pokusit se přiblížit lidi v sociálním vyloučení jako osoby. Motivaci k dílčímu cíli nalézám v hluboce zakořeněné diskriminaci osob bez domova, která přetrvává i přes některé větší kampaně¹, jež měly za cíl zpřístupnit problematiku bezdomovectví veřejnosti a tím ostrakizaci zmírnit.

Sociální služby pro osoby bez domova se v posledním desetiletí v Praze zlepšily, je to vidět i na ulici. Zjevné bezdomovectví u jejích nositelů již nebývá tak často doprovázeno bezesporu nezapomenutelným pachovým vjemem. Taktéž, co se týče rozdávání potravin a také drobné materiální pomoci, je situace mnohem lepší, než byla před deseti lety².

Předkládaná diplomová práce je dělena na teoretickou a empirickou část, které jsou následně děleny do podkapitol a členěny do logických oddílů, které se vztahují k problematice, jíž se práce věnuje. Vzhledem k tomu, že předkládaná práce čerpá z více vědních oborů, koresponduje s tím i její teoretická část, i když bylo dost problematičné rozhodnout o členění podkapitol. Teoretická část je zpracovaná metodou analýzy textových dokumentů.

1 Viz např. HODEK, Danile. Ne každý bezdomovec se na ulici dostal vlastní vinou. In: *Parlamentní listy* [online]. Praha 3: OUR MEDIA, 2016 [cit. 2017-06-17]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Hodek-CSSD-Ne-kazdy-bezdomovec-se-na-ulici-dostal-vlastni-vinou-458685>

2 Zde předkládám svůj osobní názor, reflektující zkušenosti 12 let práce s osobami bez domova, také každodenní cestování v pražské dopravě a pozorování města a jeho veřejných prostranství.

První větší oddíl teoretické části nazvaný Vzdělání a vzdělávání tvoří poznatky z věd pedagogických a vzhledem k záměru práce zkoumat subjektivní názor respondentů, je zde zařazená i kapitola věnovaná pojmu hodnota. V této části je také kapitola věnovaná sociální pedagogice. Navazuje kapitola nazvaná Člověk, který se provinil, jež čerpá z oblasti Penologie a penitenciálních disciplín, je zde zařazený stručný náhled do historie vývoje pojmu spravedlnost a náhledu na trestání provinilé osoby. Poslední oddíl teoretické části se věnuje problematice sociálního vyloučení a bezdomovectví, čerpá z teoretických poznatků vědního oboru Sociální práce. V rámci předkládané práce vycházíme z definice sociální práce jako souboru poznatků vycházejících z mnoha vědních oborů, proto poznatky z psychologie a sociologie jsou pojímány jako integrovaná součást sociální práce. V tomto oddílu je zařazená i krátká úvaha na téma Domov.

Cílem praktické části bude zjistit názory osob po VTOS se zkušeností s bezdomovectvím na celoživotní vzdělávání. Metodou práce bude rozhovor a u klientů, kde to bude možné, i polostrukturované rozhovory. Respondenty budou osoby po VTOS, které žijí jako bezdomovci nebo po propuštění z VTOS ztratili domov a v dnešní době se jim povedla integrace ve větší nebo menší míře.

Předkládaná práce si neklade za cíl předložit validní výzkum, pouze vnést vhléd do problematiky, která, dle mého názoru, zůstává mimo pozornost odborné veřejnosti. Tomuto předpokladu je uzpůsobená i výzkumná technika, ve které se omezím na anketu s několika málo otázkami a výsledky zpracuji kvantitativní metodou. V rámci praktické části budeme předpokládat, že vzdělání nepředstavuje pro zmiňovaný okruh respondentů hodnotu, která by ovlivňovala jejich život. V závěru zhodnotím, co jsem v rámci praktické části zjistila.

2 Teoretická část

2.1 Vzdělání a vzdělávání

Právo na vzdělání je bezesporu jedním z lidských práv, zakotvené v článku 33 v Listině základních práv a svobod. Je hodně otázek, které si můžeme položit v souvislosti s kvalitou a kvantitou vzdělání, málokterá odpověď na takto položené otázky by ale zpochybnila význam vzdělávání pro jednotlivce. Každý dospělý člověk má vybudovaný systém hodnot, kterým je schopen více, nebo někdy i méně řídit své rozhodování a následně i jednání. Každý považuje za prioritní hodnotu ve svém životě něco jiného, i když rozdíl ve vnímání hodnot lidí, kteří tvoří tzv. většinou společnost, nebývají většinou významné. U někoho to může být zdraví u jiného prestiž. Hodnotové žebříčky se také mění v závislosti na věku a životní situaci. Hodnotový systém člověka se utváří dlouhodobě, je ovlivňován vnějšími i vnitřními vlivy. Předkládaná práce se věnuje názorům lidí po VTOS na vzdělání. Pokládáme si otázku, do jaké míry je vzdělání a vzdělávání pro tuto, velice různorodou skupinu našich spoluobčanů, důležité. Vycházíme zde z předpokladu, že vzdělání a vzdělávání nebude ceněno jako hodnota nijak vysoko. Takto postavená otázka a i předpokládaná odpověď staví pojem „hodnota“³ mezi ústřední v předkládané práci. Myslíme tak, protože se jeví jako potřebné věnovat tomuto ne vždy jednoznačně srozumitelnému pojmu více prostoru před tím, než se budeme opět věnovat teoretickému pojmenování vzdělávání a vzdělání.

2.1.1 Hodnota

„Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí“⁴ „Hodnoty jsou základní kulturní kategorie, které odpovídají našim vyšším trendům, normám a ideálům, obzvláště mravním, sociálním

3 Hodnotami se zabývá samostatná vědecká disciplína Axiologie (z řec. *axios*, rovnocenný, zasloužený) hodnotověda (cenověda), odhadovací část filosofie, výraz to, jehož někteří spisovatelé užívají na místě esthetiky v širším smysle, tedy krasověda i mravověda dohromady (aesthetika v užším smysle i ethika), také tímologie nebo tímétika (τιμη = hodnota), poněvadž v obou oněch naukách jedná se o určování pravé hodnoty. V užším smysle však hlavně dle stoického ponětí (αξια znamená zvláště mravní hodnotu) tolik, co mravověda (éthika). *Ottův slovník naučný: heslo Axiologie*

4 CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Filozofický slovník: Pomocná kniha pro výuku společenských a estetických předmětů ve ŠŠ a na gymnáziích*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-722-0195-6.

a estetickým“⁵. Definice napovídají, že hodnotami se bude zabývat více vědních oblastí a budou je v rámci své odbornosti vnímat jako důležité. Pojí se úzce s filozofií, etikou, pedagogikou, psychologií, ale i ekonomii a vstupují také i do dalších vědních oborů. Konstituují uspořádání systémů postojů, které člověk během svého života zaujímá k nejrůznějším událostem. Dle slovníku pro střední školy původně význam pojmu definovala ekonomie, kde označuje vlastnost jakéhokoli předmětu odpovídat potřebám individua.⁶ Myslím, že předložené tvrzení z doplňkové středoškolské učebnice nám demonstruje, jak těžké je s pojmem „hodnota“ zacházet. Vždyť již Platon nechává promlouvat Sókrata jako někoho, kdo opakovaným tázáním zneklidňuje své společníky při diskusích otázkami a hledá odpovědi na to, co je to spravedlnost, co je dobré a co dobré není.

Ve stejném slovníku nacházíme i stručný odkaz na filozofii, která hodnotu pojímá jako kategorii morální, jež určuje normy chování. Sociologický slovník vymezuje hodnotu jako „vědomou či nevědomou představu o tom, co je žádoucí“⁷. Jedná se hlavně o životní a kulturní hodnoty, kdy základní životní hodnoty jsou štěstí, zdraví, rodina, blahobyt, zajímavá práce a jiné podobné statky, nebo na druhé straně jejich nedostatek. Hierarchie vzniká názorem dané společenské skupiny, vychází z vlastních zkušeností jednotlivců. Přístup psychologie k hodnotám, dle mého názoru nelze, vzhledem k různorodosti názoru v oboru, stručně popsat a také si myslím, že přesahuje téma předkládané práce.⁸ Psychologie a sociologie také zkoumá žebříčky hodnot a závislost proměny jejich vnímání na pohlaví, věku, vzdělání a i jiných faktorech.

V pedagogice se jedná o podklady pro definování dílčích výchovných cílů, které zastupují kulturní požadavky kladené na vychovatele. „Škola je dnes pro mnoho dětí často jediným místem, kde se ještě mohou setkat s mnohostí, např. s těmi tzv. Klasickými kulturními hodnotami: s vážnou hudbou, s divadlem, s literaturou, zajít do muzea, galerie, zakusit radost z pohybu, ze sportu, z vítězství díky vlastním silám a schopnostem, zažít úžas a radost z objevování, vynalézání a činností, když ve světě je už vše přednastaveno a na

5 DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Filosofie hodnot: problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-860-3979-X.

6 DUROZOI, Gérard. *Filozofický slovník: Pomocná kniha pro výuku společenskovědních a estetickovýchovných předmětů ve SŠ a na gymnáziích*. Praha: Ewa, 1994. ISBN 80-857-6407-5.

7 JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník: problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Vyd. 2. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.

8 Složitost problematiky lze nahlédnout v díle KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1370-5.

všechno můžeme dnes najít návody k provedení.“⁹ Pohled, který odůvodňuje přístup vychovatelů orientovaný na hodnoty, nacházíme u Wolfganga a Brezinky „Touha po „hodnotové výchově“ a je jednou z odpovědí na krizi orientace, kterou rychlá kulturní proměna moderních společností způsobila v mnoha příslušnících těchto společností. Projevuje se v bezradnosti a nejistotě v ústředních otázkách, týkajících se hodnot, norem, smyslu a cílů, v růstu psychických poruch, sociálních konfliktů a chybného chování. Ohrožuje nejen blaho jedince, ale i soudržnost společenství.“¹⁰

Vyjasnění podstaty pojmu, které připraví podklad pro další pokračování v rámci předkládané práce, zpřístupňuje Dorotíková: „Podstata hodnot spočívá ve vztahu. V realitě každodenního života jsme svědky nejrůznějších hodnotových postojů i hodnotových priorit. I když na některých hodnotách jsou lidé nuceni se shodnout, o tom, co jsou hodnoty, rozhoduje v zásadě jedinec sám. Představa, že najdeme nějaký objektivní základ hodnot, byť vedeni ušlechtilou snahou obrany proti osobnostnímu a i společenskému rozkladu, kulturnímu nihilismu, morální devastaci, je iluzí, protože všechny hodnoty jsou podmíněny subjektivně. Faktorů, na jejichž základě se člověk rozhoduje o tom, co a jak bude pro něho hodnotou, je mnoho - zájmy, očekávání, záměry, poznání, atd.“¹¹

Předkládaná práce se věnuje názorům lidí po VTOS na vzdělání a vzdělávání. V rámci předkládané práce předpokládám delší rozhovory s respondenty, asi pro každého, koho se budu ptát na jeho osobní názor, bude potřebné si napřed ujasnit základní pojmy.

Vzdělávání je cílevědomý proces záměrného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů, hodnot a norem. Jedná se o jednu ze součástí socializace jedince¹². Je to proces směřující k rozvoji vědomostí, zde se jedná hlavně o rozvoj představ a pojmů.

Další oblastí jsou dovednosti a návyky, zde jsou rozvíjené motorické a intelektuální schopnosti. Vzdělávání je proces v dnešní době již považovaný za celoživotní. Vzdělání má být cílem procesu vzdělávání. Formální vzdělání je vzdělání dosažené na instituci, která má zákonem uznané oprávnění vzdělávat a představuje jednu ze složek kvalifikace. Do-

9 PELCOVÁ, N. Hodnotová výchova a výchova k hodnocení. *Pedagogika: Časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*. Praha, 2013, (3), 285-300. ISSN 0031-3815.

10 BREZINKA, Wolfgang. *Filozofické základy výchovy: otázky na vrcholu života*. Praha: Zvon, 1996. Psyché (Grada). ISBN 80-711-3169-5.

11 DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Filosofie hodnot: problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-860-3979-X.

12 Více viz.: Socializace, vliv rodiny a prostředí, mechanismy. In: *Studium psychologie: Web o psychologii, přehledně a v souvislostech* [online]. Praha: Studium-Psychologie, 2015 [cit. 2017-06-17]. Dostupné z: <http://www.studium-psychologie.cz/socialni-psychologie/2-socializace-vlivy.html>

sažené vzdělání populace je důležitým sociologickým ukazatelem, který je součástí hodnocení vzdělanostní struktury obyvatelstva, srovnávání u OECD¹³ je také podkladem hodnocení úrovně daného státu. Jiná otázka je otázka moudrosti. Moudrost, jako stará antická ctnost, alespoň podle mého názoru, zůstává stále více a více v pozadí vnímání. Bezesporu, na to, aby byl člověk moudrý, potřebuje výchovu a také nějaké vzdělání.

Další často používaný pojem je edukace, která významově zahrnuje pojmy výchova i vzdělávání. Výchova je záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách jeho osobnosti. Pojem výchova je nejčastěji spojovaný s rodinným prostředím, kde jsou, nebo mají být vychovávané děti. V rámci povinné školní docházky, dle nové legislativy v ČR, se stává částí povinné školní docházky i jeden rok v mateřské škole, a to poslední, který předchází primárnímu vzdělávání. Výchovné nástroje, které jsou doporučované u dospělých osob, jsou začleněny do náplně mezního oboru sociální pedagogika. Sociální pedagogika zkoumá primárně sociální vztahy v procesu výchovy a vliv sociálního prostředí na člověka. Do její díky spadá výchova mimo vyučování a péče o sociálně problémové jedince, jak děti, tak i dospělí. Ve zkratce by se dalo říct, že jako svůj předmět vnímá nápravu stavu u jedince, který se odklání od společenské normy. Ve zkratce by se dalo říct, že jako svůj předmět vnímá nápravu stavu u jedince, který se odklání od společenské normy. Teoreticky se budeme věnovat metodám sociální pedagogice až později, v posledním oddíle teoretické části, která se bude věnovat popisu průběhu procesu „cesty do vězení“ a pobytu ve vězení.

2.1.2 Vzdělávání v dospělosti

O významu a užitečnosti vzdělávání dospělých dnes již málokdo pochybuje. Rozvoj vědních oborů, a tím potřeba inovací v technologiích, přinesl skutečnost, že si asi nikdo, kdo chce udržet krok s dobou, nemůže dovolit zůstat ve své kvalifikaci na stejném bodě. Takto dynamicky probíhající rozvoj společností významně zvyšuje další vzdělávání. Je často jediným možným východiskem z možného ohrožení nezaměstnaností. Může mít podobu zvyšování si kvalifikace nebo získání nové kvalifikace, což poté označujeme jako

13 Školství v mezinárodním srovnání OECD 2016. In: *MŠMT* [online]. Praha: MŠMT, 2016 [cit. 2017-06-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/skolstvi-v-mezinarodnim-srovnani-oecd-2016>

rekvalifikaci. Rekvalifikace je také nástrojem sociálních politik v odstraňování nezaměstnanosti.

2.1.3 Schopnosti učení v dospělosti

Podle Vetešky a Vacíkové se vzdělavatelnost s přibývajícím věkem neztrácí. Proces se modifikuje a strukturně mění. Jako hlavní uvádějí změny paměťové schopnosti, která se transformuje z mechanické na logickou. Mění se i některé duševní a somatické schopnosti. Narůstá schopnost zapamatování si abstraktních pojmů a obrazů. S věkem klesá lehkost učení a tím potřeba přizpůsobovat předkládané učivo a náročnost jeho ověřování.

Zohledňuje se pět oblastí. Prvním faktorem je kapacita. Otázkou je, kolik materiálu je schopen dospělý člověk přijmout a zpracovat. Následujícím faktorem je lehkost učení. Otázkou je zde, jak rychle dospělý přijme informace a jaká je kvalita jejich udržitelnosti. Trvalost, nebo hloubka získané informace, na druhé straně povrchnost vstřebaných informací. Dalším z faktorů je intenzita učení. Posledním je zájem o učení, zde je důležitá motivace, odpovědnost, povinnost a nutnost učit. Pokud jsou v učení dospělých dosahovány lepší výsledky než u dětí a mladistvých, je velmi pravděpodobné, že je to následkem cílevědomého postoje k učení¹⁴.

2.1.4 Specifika vzdělávání dospělých

Specifičnost dospělého člověka, který je objektem výuky, je možné posuzovat z různých hledisek¹⁵. Snižující se míra senzorických a tělesných funkcí s přibývajícím věkem je příkladem některých odlišností. Klesá rychlost vnímání, stoupá reakční doba. Zvyšuje se unavitelnost organismu. Mezi další významné psychické odlišnosti patří jiné vnímání času a hospodaření s ním. V případě, že se dospělá osoba rozhodne doplnit své vzdělání, leží před ní otázka, jak přizpůsobit režim svého volného času. Jedná se o samostatné rozhodování a disponování volným časem a soukromým životem, dá se říci, že tato volba představuje vyšší motivaci započaté dílo dokončit. Dospělý má přirozeně větší

14 VETEŠKA, Jaroslav a Tereza VACÍNOVÁ. *Aktuální otázky vzdělávání dospělých: andragogika na prahu 21. století*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-7452-012-9.

15 MUŽÍK, Jaroslav. *Androdidaktika: andragogika na prahu 21. století*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. Lidské zdroje. ISBN 80-735-7045-9.

pocity odpovědnosti propojené s promýšlením životních plánů. Pro dospělého, který se opět stává objektem výuky, představuje tento přechod novou situací. Jedním z rozhodujících faktorů pro úspěch v doplňování vzdělání je právě skutečnost, jak tuto novou roli přijme, jak se s ní sžije a jak mu bude vyhovovat.

Podle Mužíka některé výzkumy v oblasti rekvalifikačního vzdělávání ukazují na podpůrnou úlohu rodiny při studiu. Tyto vzdělávací programy bývají ve většině případů novým startem do další profesní kariéry člověka, který přišel o zaměstnání a dočasně se ocitl v péči státu.¹⁶

Podle Beneše „v oblasti vzdělávání dospělých vycházíme ze skutečnosti autonomní osobnosti dospělého.“¹⁷ Tímto faktem se zabývá i Mužík, podle něhož „dospělý účastník plně přejímá odpovědnost za své učení, s čímž souvisí stále větší uplatňování sebevzdělání v andragogice.“¹⁸ Dospělý člověk se učit může, ale nemusí. Tím vstupuje odpovědnost již na začátek procesu, přímo v rozhodování a uvažování o tom, jestli vůbec dospělý člověk opětovně přijme roli žáka, nebo studenta. Dospělý je podle Mužíka jedinec, který je motivovaný k zdokonalování, protože cítí rozdíl mezi tím, čím si přeje být, a tím, čím je v současnosti. K tomuto poznání je však nutná jistá dávka sebekritiky a schopnosti posuzovat sebe sama. Člověk napřed musí poznat své mezery, aby je mohl zaplnit pomocí učení. Příkladem může posloužit počítačová gramotnost. V dnešní době již je pokládáno za zcela samozřejmé, že pracovník, byť i v dělnickém povolání, zvládá základy práce s PC.

Dospělý si však v první řadě musí uvědomit své nedostatečné znalosti v této oblasti a musí být ochoten tento stav změnit. I zde se opakovaně potvrzuje, že hlavní motivací dospělých k učení je snaha o sebezdokonalování. Dospělí mnohdy nestačí nárokům, které jsou na ně kladeny. Podmínky života se v dospělosti neustále mění, a proto se vzdělávání stalo nástrojem, který umožňuje přizpůsobit se těmto změnám a využívá je k osobnostnímu a kariéernímu růstu¹⁹.

16 MUŽÍK, Jaroslav. *Didaktika profesního vzdělávání dospělých: andragogika na prahu 21. století*. Plzeň: Fraus, 2005. Lidské zdroje. ISBN 80-723-8220-9.

17 BENEŠ, Milan. *Úvod do andragogiky: [učební text pro posluchače Filozofické fakulty Univerzity Karlovy]*. Dotisk. Praha: Karolinum, 1999. Lidské zdroje. ISBN 80-718-4381-4.

18 MUŽÍK, Jaroslav. *Androdidaktika: [učební text pro posluchače Filozofické fakulty Univerzity Karlovy]*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. Lidské zdroje. ISBN 80-735-7045-9.

19 MUŽÍK, Jaroslav. *Androdidaktika: [učební text pro posluchače Filozofické fakulty Univerzity Karlovy]*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. Lidské zdroje. ISBN 80-735-7045-9. .

Dalším motivem, podle Beneše, je sociální kontakt, pomocí kterého se dospělí snaží pochopit osobní problémy a zlepšit svou sociální pozici a také sociální podněty. Jako přínosné je zde, dle autora, hodnocené navazování nových známostí a kontaktů. Hlavně pro lidi, kteří po ztrátě zaměstnání postrádají důležité sociální kontakty. Velmi významné jsou i profesní důvody. Mohou představovat zajištění nebo rozvoj vlastní získané pozice jedince v zaměstnání, podílení se na politickém životě, popřípadě uvažování o možném kariérním růstu. Důležité jsou také vnější faktory, kam lze zařadit doporučení zaměstnavatele nebo přátel a kognitivní zájmy, které se týkají vlastních hodnot znalostí a jejich získávání.²⁰

Existují tedy značné rozdíly mezi motivy ve vzdělávání dospělých a dětí, kterými se zabývá například Mužík. Poukazuje na to, že dospělý člověk přichází do dalšího vzdělání již s osobní nebo profesní pozicí. Tento fakt se projevuje především ve srovnávání předkládané učební látky a zkušeností. Může to být pozitivem, hnacím motorem. Na druhou stranu i negativem pro pokračování ve výuce, pokud se dospělý člověk snaží porovnávat zjednodušenou výukovou situaci s reálným životem, nebo se snaží hledat ve výuce odpověď na praktické nebo životní otázky, může se stát, že v učební látce nenajde relevantní odpovědi a tím ztratí motivaci k dalšímu vzdělávání.

Tomuto problému se věnuje také Beneš, podle kterého je role zkušeností účastníků kurzu jednou ze základních otázek při tvorbě andragogické teorie, zkušenosti jsou určitými společenskými konstrukty, jejichž význam se mění. Poukazuje stejně jako Mužík na fakt, že pomocí systematického vzdělávání je možné překročit vlastní zkušenostní horizont a konfrontovat své zkušenosti s názory druhých.

S tímto problémem souvisí i další, logicky vyplývající faktor ovlivňující vzdělávání dospělých a tím je takzvaný subjektivní filtr, přes který, vědomě i nevědomě, prochází přijímání učební látky. Subjektivní filtr tvoří informace z jiných zdrojů než od lektora, mezi jiným je tvořený životními a profesními zkušenostmi vzdělávaného.

Za další specifikum vzdělávání dospělých můžeme považovat působení cílů, obsahu a forem výuky vzdělávacím potřebám účastníků. Vzdělávání dospělých se snaží zaměřit na řešení konkrétních potřeb a požadavků. Dospělí by proto měli mít možnost víc ovlivňovat

20 BENEŠ, Milan. *Úvod do andragogiky: [učební text pro posluchače Filozofické fakulty Univerzity Karlovy]*. Dotisk. Praha: Karolinum, 1999. Lidské zdroje. ISBN 80-718-4381-4.

učební látku a metody její výuky. Většinou jsou totiž motivováni přes okamžitý prospěch a nejlépe se učí, když pro ně má téma bezprostřední využití.

2.1.5 Sociální pedagogika

Sociální pedagogika je považována za mezní obor a představuje aplikované odvětví pedagogiky. Stává se, že bývá zaměňována za speciální pedagogiku. Speciální pedagogika se zaměřuje na práci s klienty se zvláštními požadavky a sociální pedagogika zkoumá primárně sociální vztahy v procesu výchovy a vliv sociálního prostředí na člověka. Dále se zabývá výchovou mimo vyučování a péčí o sociálně problémové jedince, opuštěné jedince, osoby v krizi, pomáhá řešit problematické situace dětí a mládeže. Podle Krause se sociální pedagogika zaměřuje na široký okruh osob, tedy nejen na problémy patologického charakteru okrajových skupin populace ohrožených ve svém rozvoji a potencionálně deviantně jednajících, ale především na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti a na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti.²¹ Zájem o sociální pedagogiku u nás lze datovat do devadesátých let minulého století, v této době dochází k nárůstu nových jevů ve společnosti, jakými jsou bezdomovectví, nezaměstnanost, konzumace drog, dětská prekriminalita²². Jedná se hlavně o nárůst drobnější sociální deviace vedoucí k porušování zákona až k narušování chodu společnosti. Sociální pedagogika se spolu se sociální prací jevila jako vhodný nástroj k řešení nových sociálních problémů. Mezi základní předměty oboru patří teorie a metodologie sociální pedagogiky, které zahrnují odpovídající poznatky z oblasti politiky, práva, psychologie, managementu i lékařství. Pozornost se věnuje také fungování různých institucí souvisejících se sociální pedagogikou a organizací volného času.²³

Vzhledem k tomu, že předkládaná práce se věnuje názorům osob po VTOS, tedy u lidí, kteří byli prokazatelně sankcionováni za porušení norem společnosti, přiblížíme na-

21 KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-731-5004-2.

22 Jako nejzávažnější jev definují Válková, Kuchta a kol. kriminalitu mládeže, sociálně patologický jev, tedy poruchu v chování mládeže, projevující se v porušování trestněprávních norem. VÁLKOVÁ, Helena a KUČHTA, Josef. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.

23 SLEJŠKOVÁ, Lucie. Sociální pedagogika. In: *RVP: Metodický portál* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012 [cit. 2017-06-30]. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/S/Soci%C3%A1ln%C3%AD_pedagogika

před náhled sociální pedagogiky na normy a odklon od normy. Dle Svobody si člověk přicházející na svět v daném sociálním prostoru, prostřednictvím vzájemných interakcí s ostatními jedinci v rámci dané sociokulturní formace (případně i mimo ni), osvojuje soubor kulturních významů, včetně takzvaných sociokulturních regulativů - norem. Normy se vztahují na všechny členy společnosti a ze společenského hlediska je tedy za normálního považován ten, kdo se v rovině chování pohybuje v mezích normy, nicméně prakticky žádná norma není nikdy dodržována zcela striktně všemi jedinci náležejícími k dané společnosti nebo sociální skupině. V každé společnosti či sociální skupině tak zpravidla existuje jakýsi toleranční limit v oblasti chování. V podstatě každá norma je rovněž vybavena sankcí, tedy jako by sama předpokládá možnost svého porušení. Z hlediska biologického, psychologického, sociálního i filosofického lze lidskou normalitu chápat nikoliv jako stav, ale spíše jako prakticky nekončící proces, vedoucího k seberealizaci individua v jeho společenských a přírodních podmínkách. Pro sociálně nezdravé, nenormální či obecně nežádoucí společenské jevy, včetně společensky nebezpečného deviantního chování, které bývá regulováno a kontrolováno především represivními opatřeními a sankcemi, se již od konce 19. století užívá souhrnné označení sociální patologie či sociálně patologické jevy. Sociální deviací potom rozumíme každé sociální chování, které porušuje nějakou sociální normu, a je proto určitou částí společnosti odmítáno. Od roku 2010, v souvislosti s vydáním národní strategie primární prevence MŠMT, se projevuje posun v paradigmatu primární prevence – zaměřenost na jedince a jeho vývojové potřeby. Pojem sociální patologie či deviace je v pedagogické praxi postupně nahrazován pojmem rizikové chování.²⁴

V rámci předkládané práce je ještě potřebné věnovat pozornost vymezení normy a normálního chování přesněji. Respondenti, s kterými jsem o problematice vzdělávání a vzdělání rozmlouvala, žijí v prostředí, které je pro většinovou společnost, vlastně, ve své podstatě, nepředstavitelné. Také respondenti, jako osoby, by většinovou společností asi nebyli pokládáni za reprezentanty „normality“. Dle Syřišťové, zabýváme-li se kategorií chování odpovídající společenským normám, je nezbytné zabývat se samotným pojetím normy v oblasti chování. Stanovení normality lidského chování je základním předpokla-

24 SVOBODA, Zdeněk. *Sociální pedagogika: Studijní opora Katedry pedagogiky*. I. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity J. E. Purkyně.

dem pro diagnostiku, následnou terapii a eventuální nápravu abnormálního chování. Pojetí normality má do dnešního dne spíše podobu pracovní hypotézy. Tato hypotéza se formuluje všude tam, kde se ptáme, jaké cíle sledujeme ve výchovném procesu nebo v regulaci společenského dění. Otázka normality je širší než otázka možnosti prevence či odstranění psychických poruch. Je to otázka možností dosažení lidského životního optima a jeho podmínek, vyžadující spolupráci různých vědních disciplín. Jedná se o interdisciplinární problematiku. Syříšťová považuje za nejpřijatelnější z hlediska biologického, psychologického, sociálního i filosofického pojetí lidské normality jako prakticky nekončícího procesu, vedoucího k seberealizaci individua v jeho společenských a přírodních podmínkách.

V současnosti existují v psychologii a psychopatologii v podstatě tři hlavní koncepty normality osobnosti. První je pojetí normality jako duševního zdraví. Pojetí normality jako nepřítomnosti nemoci je ale pro odborníky příliš úzké. Svou pozornost soustřeďují především na patologii. Záporné vymezení normality má své opodstatnění v lékařství, zejména pak v psychiatrické praxi. Musí se opírat o zkoumání příčin psychických poruch a jít ruku v ruce s pozitivním vymezením normality, které je zaměřeno na prevenci duševních chorob a stanovení optimálních podmínek pro život člověka v jeho společenském prostředí. Zkoumají se zákonitosti podmiňující optimální funkci organismu jako psycho-biologického celku, a to od činnosti biologické až po činnost sociální. Podmínky pro optimální rozvoj člověka se hledají v jeho vlastních možnostech, schopnostech a vlohách, a také v realizaci co nejvhodnějšího sociálního prostředí. Druhé je pojetí normality jako „optimálního stavu“. Pojetí normality jako optimálního stavu naráží na nejednotnost a nejasnost v názorech na lidské životní „optimum.“ Musíme počítat s dynamikou vývoje a s povahou samotné lidské existence, k níž patří také možnost tvoření a sebeutváření tzv. přesahu do budoucnosti. Zde se odráží neustálá lidská „nehotovost“. Posledním je pojetí lidské normality jako nekonečného procesu k seberealizaci. Pojetí, které je z hlediska biologického, psychologického, sociálního i filosofického nejpřijatelnější. Zahrnuje specifickou možnost svobodné volby člověka ve vztahu k aktivnímu sebetvoření a přetváření životního prostředí.²⁵

25 Syříšťová 1972 in SVOBODA, Zdeněk. *Sociální pedagogika: Studijní opora Katedry pedagogiky*. I. Ústí nad Labem: Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně. (SYŘIŠŤOVÁ, Eva et al. *Normalita osobnosti*. Praha: AVICENUM, 1972. ISBN neuděleno.)

K teoriím v oboru sociální pedagogika se v předkládané práci vrátíme v kapitolách, které se budou věnovat penitenciárnímu a postpenitenciárnímu prostředí. Přesná slova doktorky Syřišťové přináší předkládané práci vhodné teoretické ukotvení. V empirické části se budeme vracet k pojmání odklonu od normy jako životního stylu. Otázkou, která nebude zodpovězena, zůstává, jestli je tato skutečnost jedincům společností přiřčena, nebo stavem skutečností, ve kterém žijí, vynucena, nebo se jedná o vlastní volbu jedince. Na závěr velice úzkého teoretického vhledu do oblasti sociální pedagogiky se vrátíme k těžce řešitelnému rozdílu úkolů a cílů sociální pedagogiky v kontextu sociální práce. Tato kapitola byla uvedena popisem rozdílů mezi sociální a speciální pedagogikou a může být uzavřena slovy Poláka o diferenci cílů sociální práce a sociální pedagogiky. Definovat exaktně sociální pedagogiku se díky výše zmíněné neurčitosti jeví jako mimořádně obtížný úkol. Její oborové vymezení naráží ve své samotné podstatě na základní napětí, které nelze překonat a které je zároveň jádrem veškerého sociálně pedagogického působení. Jedná se o napětí mezi sociálním posláním této disciplíny, které ji vždy bude směřovat k nacházení sociální vyváženosti a sociálního smíru, a posláním pedagogickým, které vždy bude tuto rovinnu překonávat a posouvat sociální situace do roviny situací výchovných, kterým je vlastní spíše vytváření určitého tlaku na vnitřní proměnu a posun, jehož intencí není pouhá stabilizace či nalezení přiměřeného módu existence. Sociální těžiště má sociální pedagogika společné se všemi podobnými a blízkými obory, zejména se sociální prací. Pedagogické těžiště z ní však činí disciplínu, která tuto rovinnu bude vždy přesahovat (transcendovat). Paradoxní ovšem je, že radikální překonání tohoto napětí by patrně sociální pedagogiku redukovalo natolik, že by ji připravilo o její vlastní identitu.²⁶

2.2 Člověk, který se provinil

2.2.1 Člověk, který se provinil v horizontu dějin

Spravedlnost a nespravedlnost, vina a nevina jsou pojmy, které doprovází lidstvo, dle mého názoru, od nepaměti. Podrobné vymezení pojmu a definování jeho obsahu překračuje téma mé práce, která se věnuje osobám po VTOS a jejich názorům na vzdě-

²⁶ POSPÍŠIL, Jiří. K otázce identity sociální pedagogiky – otevření diskuse. *Sociální pedagogika: Časopis pro vědu a praxi*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2015, 3(1), 97-98. ISSN 1805-8825.

lávání. Zde jsme v situaci, kdy byla vina jedince nevratně konstatována a společností určeným způsobem také potrestána a odčiněna. Jak se říká - spravedlnosti bylo učiněno za dost. Krátký pohled na historický vývoj názorů na spravedlnost, vinu a nevinu a vhodné způsoby trestu může posloužit k celistvějšímu uchopení předkládaného tématu.

V dobách lovců a sběračů, které bylo uspořádáno klanově, převažovala krevní msta. „Zabití člena nebo také zneuctění či poškození majetku je považováno za urážku celého rodu ve smyslu oslabení jeho síly (snížení vážnosti), ohrožení jeho fyzické existence. Společná krev zde symbolizuje pouto vzájemných vztahů. Proto očištění a vyrovnaní způsobené ztráty bylo možné jen krvavou odplatou. Také to souvisí s tím, že násilí dlouho fungovalo jako nejefektivnější prostředek ochrany. Uplatnění pravidla „krev za krev“ bylo nejen povinností všech členů poškozeného rodu, ale také jejich právem „uchopit spravedlnost do svých rukou.“²⁷

S vývojem společnosti od uspořádání rodového k vyšším se také mění pohled a pravidla pro potrestání člověka, který se z pohledu zvyklostí dané společnosti provinil závažným způsobem. Přelomovým dílem, hlavně v otázce kodifikace norem, je 282 zákonů Chammurapiho zákoníku²⁸. Text, který také aspiruje svojí starobylostí na první místo a Evropané se s ním mohly seznámit až po překladu W. Jonese z roku 1794, je indický zákoník Manu²⁹.

Nové státní uskupení starověku vzniká v Aténách a přináší také nové pohledy na spravedlnost, trestání zločinců a ochranu společnosti jsou napřed zákony Drakónovy, které

27 MALINA, Jaroslav. Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění). Brno: Akademické nakladatelství CERM, c2009, 303 s. ISBN 978-80-7204-560-0.

28 Chammurapiho zákoník (nebo kodex krále Chammurapiho) pochází přibližně z roku 1686 př. n. l. (uvádí se též 1800 př. n. l.), patří tak mezi nejstarší dochované zákoníky vůbec, (staršími jsou jen zápisy o zákonech sumerského krále Urnammy z města Uru (zhruba 2050 př. n. l.) a další dva zákoníky z Mezopotámie). Po dlouhou dobu byl však Chammurapiho zákoník považován za naprosto nejstarší. KOVÁŘ, Petr. Chammurabiho zákoník. In: *Iuridicum: Encyklopedie o právu* [online]. Tomáš Pecina., 2010 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: https://iuridicum.pecina.cz/w/Chammurabiho_z%C3%A1kon%C3%ADk

29 Zákoník Manuův (sskr. Manusmrti nebo Manusmriti či Manu-samhitá) je starý indický text, napsaný v sanskrtu a obsahující souhrn bráhmanské moudrosti, včetně právních předpisů a životních rad. Podle hinduistické tradice je to slovo samého Brahmy, které jeho syn Manu vykládá mudrci Bhriguovi a pak celá dharmášťtrová tradice komentuje a vykládá. Vznikl patrně mezi 2. stoletím př. n. l. a 2 stoletím n. l. v severní Indii. Evropané se s ním seznámili díky anglickému překladu W. Jonese z roku 1794. více viz: ZBAVITEL, Dušan, ed. *Mánavadharmašástra, aneb, Manuovo ponaučení o dharmě* [online]. Praha: ExOriente, 2009 [cit. 2017-03-24]. Prameny hinduismu (ExOriente). ISBN 978-80-904246-5-4. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=q-5fzus22gEC&lpq=PP1&hl=cs&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>

jsou do dnešních dnů považované za velice tvrdé a následně zákony Solónovy³⁰.

Nejdůležitější pro další vývoj společnosti bylo bezesporu právo římské, které tvoří i základ dalších právních systémů, které sahají až do naší doby. Za asi první dokumenty lze považovat Římský zákon XII. desek.³¹

Nejčastěji se aplikovaly tyto druhy trestů, v této době častěji zbavovali provinilce života. Byl to trest smrti, nebo mírnější formy jako zmrzačení těla. Další možností byla peněžitá pokuta. Závažným potrestáním bylo vyhnání, nebo změna občanského statusu - otrocká práce, buď definitivní, nebo na dobu časově omezenou. Odnětí svobody jako racionálně uložený trest starověk neznal. Pachatelé byli vězněni v podzemních sklepech, jeskyních, hladomornách, kde čekali na výkon trestu smrti nebo další uvedené tresty. Teprve později byly zřizovány veřejné budovy, ve kterých byli odsouzení střeženi.³² Tresty takto realizované se nesly v analogii mezi spáchaným činem³³ a jeho potrestáním a cílem bylo způsobit utrpení, odstrašit případné další pachatele a nastolit spravedlnost. Sledujeme-li takto zevrubně dějinný vývoj, dalším zlomový bod přináší nástup křesťanství. Podle Váněho to do určité míry navazuje na antické představy, takže v něm lze zaznamenat kontinuitu názorů na některé aspekty teorií spravedlnosti, jako je například Platónova definice spravedlnosti či pojetí spravedlnosti jako individuální ctnosti. Významný posun je však patrný při interpretaci politické spravedlnosti, která se mění. Posun je i v samotné aplikaci principu zdůvodnění kritérií spravedlnosti. V první řadě se jedná o změnu jazykového úzu, jenž se odráží i v terminologii, které se užívá při zdůvodňování spravedlivého, respektive morálního jednání. Změna se primárně váže na vzrůstající vliv Bible. Nový zákon přidává k opozitu spravedlivé/nespravedlivé ještě pojem viny, která je hodnotovým vyjádřením lidského konání ve vztahu k Božím příkazům. V důsledku toho přestává být spravedlnost pojímána jen jako morální ekvivalent, ale opětovně se jí přiřazuje religiozní charakter. Biblické "ospravedlnění vin" nachází svou nejen pojmovou odezvu jakožto inovace konceptu spravedlnosti ve vznášení nároku na ospravedlnění.³⁴

30 Podrobněji k tématu CHLUBNÝ, Jiří. Athény do perských válek. In: *Antický svět* [online]. Antický svět, 2004 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1711>

31 Podrobněji KOLOUCH, Alexandr a Daniel BŮHM. Římské právo. In: *Antický svět* [online]. Praha: Antický svět, 2004 [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=14971>

32 PAL, Laszlo. *Penitenciární pedagogika: Penologické zošity*. Bratislava: ZNV MS SSR, 1985

33 ius talionis

34 VÁNĚ, Jan. *Teorie spravedlnosti: Pokus o typologii*. Plzeň, 2006. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Doc. PhDr. Radim Brázda, Dr.

(https://is.muni.cz/th/9845/ff_d/DISERTACE-archiv.txt)

Dalším důležitým historickým mezníkem, který opět mění úhly pohledu ve velice starém sporu filozofů a právníků o smyslu trestu, kdy spornost otázky tkví v rozdílnosti pohledu na problematiku určení účelu trestu, a to buď jako ochranu celé společnosti, nebo, ve svém zaměření na nápravu jedince, je etapa historického přelomu do novověku.

Podle Váněho se v průběhu novověku v Evropě vytvořil zcela nový způsob myšlení přinášející moderní podobu evropské civilizace. Rysy moderní společnosti charakterizuje dynamismus, překotný revoluční technický vývoj plný inovací, vědecký princip organizace společnosti, zásadní kulturní změny a vznik národních států. Přes tyto výše popsané změny novověké koncepty spravedlnosti, nehledě na nejrůznější vzájemné difference, mají v zásadě obdobný přístup k pojetí spravedlnosti. Hlavním důvodem je, kromě duchovního zakotvení v tradičním pojetí spravedlnosti, tj. v přejímání středověké přirozeno-právní či racionálně-právní tradice, rozdílné kladení důrazu na spravedlnost a právo, respektive zákon. Přirozené právo a zákon jsou v popředí zájmu novověkých myslitelů, zatímco spravedlnost představuje "pouhý" akcident těchto politicko-právních teorií.³⁵ Názory se mění pozvolna, feudální trestní právo nejčastěji stále provinilce fyzicky likviduje. Odpor k těmto postupům se objevuje až s nástupem humanismu a renesance, kdy nové myšlenkové proudy vyvolaly postupný odpor k feudálním vězeňským systémům. Kodifikované změny nacházíme až teprve v 18. století, které přináší zásadní teoretické změny v pohledech na soudobé evropské vězeňství, začínají se prosazovat názory osvícenských myslitelů.³⁶ K bezesporu nejznámějším patřili Charles Louis Montesquieu, François Marie Voltaire a Jean Jacques Rousseau. Změny ve vězeňství ovlivnil především Ital Cesare Beccaria, který pod vlivem francouzských encyklopedistů vydal v roce 1764 v Monaku proslulé dílo O zločinech a trestech³⁷ (*Dei delitti e delle pene*). Pozvolna se mění pohled a teoretické i praktické uchopení problematiky. Diskutovaná je otázka, jestli je účelem trestu zastrášení jednotlivce, pachatele trestného činu a jeho odrazení od další trestné činnosti, nebo je trest adresovaný jako odstrašující varování pro všechny členy daného společenského uskupení a má působit preventivně.

35 VÁNĚ, Jan. *Teorie spravedlnosti: Pokus o typologii*. Plzeň, 2006. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Doc. PhDr. Radim Brázda, Dr.

36 FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. V Praze: Rybka Publishers, 1999. ISBN 80-861-8291-6.

37 BECCARIA, Cesare. *O zločinech a trestech*. 1. vyd. Přeložila Oľga Pažitková. Bratislava: Kalligram, 2009. 125 s. ISBN 978-80-8101-252-5.

Od poloviny 19. století lze datovat převládající myšlenkový vhléd do problematiky s nárokem na penitenciární výchovu zaměřenou na opětovné zařazení provinilce do společnosti.³⁸ Názor, jak má v konečném důsledku výchovný proces působit a jaký je požadavek na zlepšení jedince, byl samozřejmě jinak nahlížen v totalitních režimech a jiné je očekávání v demokratické společnosti. Pro ilustrování představ totalitního režimu nemusíme chodit moc daleko, Novák³⁹ nám dává nahlédnout do formulací socialistického výchovného cíle: „Vymezení subjektu v širším smyslu lze odůvodnit skutečností danou současnou etapou rozvoje socialistické společnosti, kdy prevence kriminality (včetně terciární) a boj proti kriminalitě se stávají celospolečenskou záležitostí.“

V prostředí demokratické společnosti dvacátého století reflektuje situaci Zimbardo: „Většina institucí ve společnostech, které podporují individualistické zaměření, vyzdvihují jedince jako hříšníka, provinilce, choromyslného nebo iracionálního. Programy, které ho mají změnit, se drží ozdravného modelu zaměřujícího se pouze na individuální úroveň reintegrace, na terapeutickou reedukaci a léčebné procedury, či na tresty a popravu. Všechny tyto programy jsou odsouzeny k nezdaru, pokud je hlavním kauzálním činitelem situace nebo systém a nikoliv jedinec.“

Krátký vhléd na změny historického pojmání člověka, který se provinil, nám ukázal historii trestání procházející etapami od sociální msty po nápravu, která je uplatňována v současné době.

Pohled opouštějící jednotlivce a popisující postoj vývoje společnosti nacházíme v dnes již starší publikaci *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Nový trestní systém 18. a 19. století konstituuje podle Foucaulta novou ekonomii a novou technologii trestající moci. Autorita přestává být utrácení přebytku moci v rituálu trestu-mučení, v obnovování nadřazenosti skrze jakési krvavé představení veřejných poprav, kdy vládce demonstrativně přebíjí svou krutostí krutost zločince. Nová ekonomie moci neplýtvá, nýbrž investuje do všeobecné disciplíny a nápravy. Myšlenka vychází ze zcela pragmatického postoje, vždyť

38 Podrobněji k tématu TAMCHYNA, Miroslava. *Psychologická problematika vnitřní diferenciacie odsouzených*. Praha, 2006. Rigorózní. UK. Vedoucí práce PhDr. Ilona Gillemová, CSc.

39 NOVÁK, Karel. Postavení penitenciární pedagogiky v systému penitenciárních věd. *Socialistická zákonnost*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 29(10).

těla zločinců by byla škoda ničit. Mohou společnosti sloužit svou prací poté, co se napraví jejich duše, případně již během jejich nápravy.⁴⁰

2.2.2 Osoba po VTOS

Předkládaná teoretická část představuje popis prostředí, které respondenti absolvovali ze zákonem určeného důvodu. Nic z toho určitě pro ně nebylo lehké, na druhou stranu, nic z toho, kvůli čemu byli odsouzeni, nebylo lehké pro poškozenou stranu. Tato část bude zpracovaná hlavně s ohledem na vymezení základních pojmů a také teoretické vymezení principů s použitím minimálního odkazování na právní a legislativní rámec. Dle mého názoru by podrobnosti tohoto typu mohly odvádět pozornost od cíle práce. Další potřebnou částí bude popsání aplikace principů a také poznatků, které přináší sociální pedagogika pro práci v penitenciárním prostředí. V empirické části se k ní již, z důvodu zcela logických, budeme vracet jenom minimálně.

Prvním pojmem, který je potřebný, je pojem **trestného činu**. Podle Hulána nový trestní zákoník definuje v ustanovení § 13 odst. 1 trestný čin jako „protiprávní čin, který trestní zákon za trestný označí a který vykazuje znaky v takovém zákoně uvedené“. Podle ustanovení § 12 odst. 2 trestního zákoníku „Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiných právních předpisů“. Nový trestní zákoník tedy vychází z formálního pojetí trestného činu, které však není pouhým popisem znaků charakterizujících trestný čin, neboť je třeba posuzovat jej jako čin společensky škodlivý.⁴¹,

42

40 FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. Studie (Dauphin). ISBN 80-860-1996-9.

41 HULÁN, Petr. Nový trestní zákoník: Rekodifikace trestního práva. In: *EAdvokacie: on-line právní poradenství* [online]. Praha, 2010 [cit. 2017-05-06]. Dostupné z: <http://www.e-advokacie.cz/cs/clanky/novy-trestni-zakonik-rekodifikace-trestniho-prava>

42 Podrobněji a přesněji viz ČR. Zákon trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2009, ročník 2009, částka 11, číslo 40.

2.2.3 Stadia trestního řízení

Teoretická část předkládané práce by nebyla kompletní a nezachycovala by dostatečující podklady pro empirickou část bez přesného popisu trestního řízení, které cituji podle stávající legislativy, ale bez odkazu na přesné právní vymezení.

2.2.3.1 Přípravné řízení

Je prvním stadiem trestního řízení. Úkolem tohoto stadia je zjistit, zda je podezření z trestného činu proti určité osobě natolik odůvodněné, že je možno podat obžalobu k soudu. V tomto stadiu je třeba zjistit a obstatat důkazy svědčící o vině obviněného, stejně jako další důkazy, které vinu vyvracejí. Na správném provedení přípravného řízení závisí i výsledek celého trestního řízení. Nově je také možné v tomto stádiu sjednat mezi obviněným a státním zástupcem tzv. dohodu o vině a trestu.

2.2.3.2 Úkoly přípravného řízení:

- opatřit podklad pro rozhodnutí, zda má být podána obžaloba a věci se má zabývat soud nebo zda má být upuštěno od dalšího trestního stíhání osoby,
- zjistit všechny okolnosti významné pro rozhodnutí o trestném činu, jeho pachateli, trestu a ochranného opatření, jakož i pro rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu škody a zajistit potřebné důkazy,
- odhalit příčiny trestné činnosti a okolnosti, které umožnily nebo usnadnily její spáchání.
- Úkolem přípravného řízení je objasnění skutečností nasvědčujících tomu, že došlo ke spáchání trestného činu. V tomto stadiu řízení plní významnou úlohu také státní zástupce, který vykonává dozor nad činností policejního orgánu a rozhoduje o podání obžaloby k soudu.

2.2.3.3 *Předběžné projednání obžaloby*

Předběžné projednání obžaloby je soudním stadiem trestního řízení, které následuje po podání obžaloby, návrhu na potrestání či návrhu na schválení dohody o vině a trestu. Nejde o povinné stadium trestního řízení, trestní věc tedy nemusí tímto stadiem vždy projít.

Úkolem tohoto již soudního stadia řízení je, aby soud posoudil, zda obžaloba (popř. návrh na potrestání nebo návrh neschválení dohody o vině a trestu) podaná státním zástupcem soudu poskytuje spolehlivý podklad pro další řízení, zda přípravné řízení bylo provedeno v souladu se zákonem a zda jeho výsledky dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud.

Při předběžném projednání obžaloby se rozhoduje o tom, zda soud nařídí hlavní líčení či nikoliv (např. soud může vrátit věc státnímu zástupci k došetření či dojde k zastavení trestního stíhání osoby).

Cílem tohoto soudního stadia řízení je zabránit projednávání neodůvodněných obžalob ve veřejném hlavním líčení.

2.2.3.4 *Hlavní líčení*

Hlavní líčení je nejdůležitějším stadiem trestního řízení. Jedná se totiž o povinné stadium trestního řízení, v němž se rozhoduje o vině a trestu obžalovaného. Soud přezkoumává obvinění obsažená v obžalobě nebo v návrhu na potrestání a nově taktéž v dohodě o vině a trestu, opatří důkazy navrhované v obžalobě a zabezpečí jejich provedení, a to zásadně za účasti veřejnosti a dalších subjektů trestního řízení majících vliv na průběh projednávané věci.

V hlavním líčení rozhoduje soud – senát či samosoudce. Soud je při svém rozhodování nezávislý a je vázán pouze právním řádem. Státní zástupce, který podává obžalobu k soudu, má v hlavním líčení i v celém řízení před soudem postavení procesní strany. V řízení před soudem je též plně zaručeno uplatnění práva obžalovaného na obhajobu, které je realizováno jeho vlastní obhajobou nebo možností obhajoby prostřednictvím obhájce. Účast obhájce je nezbytná v případech tzv. nutné obhajoby.

Hlavní líčení se koná za stálé přítomnosti všech členů senátu, zapisovatele a státního zástupce. Přítomnost obžalovaného je zásadně rovněž nezbytná. V nepřítomnosti obžalovaného lze provést hlavní líčení výjimečně za podmínek uvedených v zákoně.

V hlavním líčení může soud rozhodnout pouze o skutku, který je uveden v žalobním návrhu obžaloby podané proti určité osobě státním zástupcem. Soud však může kvalifikovat skutek odchylně od obžaloby (např. skutek posouzený obžalobou jako ublížení na zdraví může soud kvalifikovat jako pokus vraždy). Do jisté míry je specifické řízení o schvalování dohody o vině a trestu, kde je pozice soudu omezena - zjednodušeně řečeno - na její schválení či neschválení.

Hlavní líčení zpravidla končí vyhlášením rozsudku, kterým se buď obžalovaný uznává vinným (rozsudek odsuzující), nebo se obžaloby zprošťuje (rozsudek zprošťující). Hlavní líčení však může skončit i jiným způsobem, a to např. zastavením nebo přerušením trestního stíhání, anebo postoupením věci.

2.2.3.5 *Odvolací (opravné) řízení*

Toto řízení se koná tehdy, pokud je rozsudek soudu prvního stupně napaden odvoláním, které může podat obžalovaný, státní zástupce a další oprávněné osoby. Podáním odvolání tedy přechází řízení do dalšího stadia trestního řízení.

O odvolání proti rozsudku okresního soudu rozhoduje nadřízený krajský soud. O odvolání proti rozsudku krajského soudu rozhoduje nadřízený vrchní soud. Soud rozhodne o odvolání tak, že mu buď vyhoví, nebo jej zamítne. Soud, jemuž věc byla vrácena k novému projednání a rozhodnutí, je vázán právním názorem, který vyslovil ve svém rozhodnutí odvolací soud.

Úkolem řízení o opravných prostředcích (řízení opravné) je přezkoumat na základě podaného opravného prostředku předcházející řízení i vlastní rozhodnutí, a to podle typu opravného prostředku, jak po stránce skutkové, tak po stránce právní.

Trestní řád rozeznává opravné prostředky řádné a mimořádné. Řádnými opravnými prostředky jsou stížnost a odvolání, které směřují proti zatím nepravomocnému rozhodnutí, a to stížnost do usnesení a odvolání proti rozsudku. Specifickým opravným prostředkem proti trestnímu příkazu je odpor. Mimořádnými opravnými prostředky jsou dovolání,

stížnost pro porušení zákona, obnova řízení, které vždy směřují proti rozhodnutí již pravomocnému.

Soudní stádium řízení následuje po řízení přípravném za situace, kdy státní zástupce podá obžalobu (popř. návrh na potrestání nebo návrh na schválení dohody o vině a trestu), kterou se musí zabývat soud. Právě v soudním stadiu řízení se rozhoduje o nejdůležitějších otázkách, tedy vině a trestu a přezkoumávají se již vydaná rozhodnutí soudu.

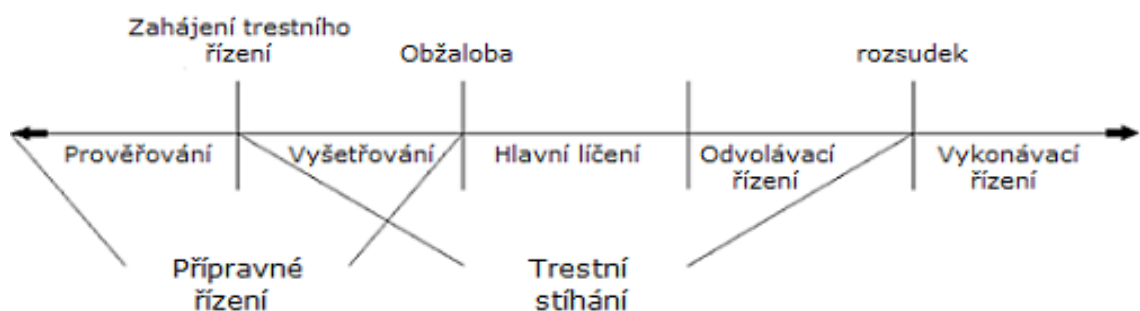
2.2.3.6 *Výkonávací řízení*

Posledním stadiem trestního řízení je řízení výkonávací. Jeho účelem je uskutečnit obsah rozhodnutí, vydaného orgány činnými v trestním řízení (např. výkon rozsudku, jímž byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody).

Právní mocí odsuzujícího rozsudku se řízení dostává do posledního stadia – výkonávacího řízení. Rozhodnutí vykonává, případně jeho výkon nařizuje ten orgán, který rozhodnutí učinil a vydal.

V řízení před soudem rozhodnutí senátu vykonává nebo jeho výkon nařizuje předseda senátu.

Trestní věc nemusí projít všemi stadii trestního řízení. Tak např. nemusí být v konkrétní věci nařízeno předběžné projednání obžaloby, protože pro to nejsou shledány zákonné důvody. Věc může být rozhodnuta již v přípravném řízení a hlavní líčení se tak vůbec konat nebude. Rovněž tak v rámci odvolacího řízení může být vydáno rozhodnutí ve prospěch obžalovaného a pak není důvodu pro konání výkonávacího řízení, neboť rozsudkem nebyl uložen trest.

2.2.4 Výkon trestu odnětí svobody

2.2.4.1 Penologie

Penologie je věda o trestech a trestání nebo také věda o výkonu trestu a jeho účincích. Morfologie slova vychází z latiny, kdy *poena* je trest, a pokračuje přidáním řeckého slova *logos*, které znamená slovo nebo vědění. Podle Černíkové a Sedláčka se penologie zabývá trestem, trestáním a jejich účinky z pohledu adekvátního zacházení s pachateli trestných činů tak, aby nedošlo k jejich recidivě. Stejní autoři dále uvádějí užší a širší pojetí penologie. Penologie v užším slova smyslu zkoumá klasické i alternativní tresty, které ukládá soud v rozsahu možností trestního zákoníku. Penologie v širším slova smyslu se zaměřuje na zacházení s uvězněnými vzhledem k jejich deviantnímu chování, prevenci rizik a možnostem nápravy. Dle autorů je možné do širšího pojetí penologie začlenit také postpenitenciární péči. Penologie zkoumá efektivnost ukládaných trestů a to nejenom trestu odnětí svobody, ale i alternativních trestů, jako jsou obecně prospěšné práce, trest domácího vězení, peněžité tresty. Zabývá se penologickými koncepcemi, institucemi sloužícími k výkonu trestu odnětí svobody, zkoumá psychosociální důsledky uložených trestů a opatření. Věnuje se pachateli trestné činnosti s ohledem na jeho zdravotní stav, věk, sociální zázemí, dosažené vzdělání. Snaží se stanovit co nejlepší postupy, které by vedly k efektivnímu výkonu trestu, tedy k tomu, aby nedocházelo k opětovnému odsouzení.⁴⁴

2.2.5 Stávající vězeňský systém v ČR

2.2.5.1 Filozofie výkonu trestu odnětí svobody

Podle Koncepce rozvoje českého vězeňství evropské vězeňství prochází časem změn. Mění se přístupy penologické, přehodnocovány jsou otázky bezpečnosti. Na tyto a

43 Text i obrázek Stadia trestního řízení. In: *Nejvyšší státní zastupitelství: Česká republika* [online]. Praha: NSZ ČR, 1999 [cit. 2017-06-08]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/prubeh-řízení-v-trestních-a-netrestních-vecech/stadia-trestního-řízení>

44 ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-725-1104-1.

další změny reaguje i vězeňství české. Účinnost trestu lze vymezit poměrem minimální intenzity sankce k maximálnímu naplnění její funkce. Trest zůstává trestem jen tehdy, obsahuje-li sankci, avšak jde také o požadavek zamezit prizonizaci a naplnit funkci trestu.

Trestu náleží funkce vyrovnávací, která spočívá v tom, že újma způsobená pachateli může na straně jedné emočně uspokojit poškozeného, na straně druhé může vést k náhradě způsobené škody.

Progresivnější než vyrovnávací funkce je v případě ochrany společnosti před deviantním chováním, funkce trestu regulativní, spočívající v regulaci rizik směřujících k recidivě trestné činnosti. Naplňování regulativní funkce trestu nemá mnoho společného s koncepcemi nápravné výchovy. České vězeňství zohledňuje i přístupy reintegrační. U laické veřejnosti převládá názor, že trest by měl mít především represivní charakter. Proto filozofie trestu musí být předmětem diskusí v souvislosti s vývojem a vzdělaností společnosti. Pouze odplatou nelze účinně chránit společnost před nebezpečným chováním, a to z jednoduchého důvodu; každý trest odnětí svobody má svůj konec.

2.2.5.2 Základní principy

Základní principy jednání s vězňenými osobami vyplývají především z Listiny základních práv a svobod, v úvodu zmíněného českého právního řádu a Doporučení Rady Evropy. Jsou jimi zejména:

- a) se všemi osobami, jež jsou omezeny na svobodě, musí být zacházeno s ohledem na jejich lidská práva a lidskou důstojnost;
- b) důstojný a humánní výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby lze realizovat pouze ve věznicích, které zajišťují bezpečnost a bezpečí celé společnosti, stejně jako vězňům a vězeňskému personálu;
- c) omezení osob vykonávajících trest nebo umístěných ve výkonu vazby mají být uplatňována jen v rozsahu nezbytně nutném k dosažení účelu trestu odnětí svobody a účelu výkonu vazby;
- d) život ve věznici má být v co nejvyšší míře blízký pozitivním aspektům života ve společnosti;

e) rizika představovaná jednotlivými vězni mají být posuzována přísně individuálně a pouze podle toho má být s nimi jednáno;

f) výkon trestu odnětí svobody má být plánován individuálně s důrazem na vytváření nejlepších možných podmínek pro reintegraci po propuštění.

2.2.5.3 *Strategické cíle*

K naplnění filozofie výkonu trestu odnětí svobody, Základního programového prohlášení a Základních principů si české vězeňství pro příští desetiletí stanovuje následující strategické cíle.

- Koncipováním a naplněním nové bezpečnostní doktríny, jejímž základem bude komplementární působení prvků vnější bezpečnosti a bezpečnosti dynamické, zajistit přiměřenou míru bezpečnosti a bezpečí pro společnost, vězně a vězeňský personál.
- K objektivnějšímu posuzování a efektivnější eliminaci rizik, představovaných jednotlivými vězněnými osobami, koncipovat a realizovat nově diagnostikování, klasifikaci a umístování vězněných osob; přitom akceptovat principy založené na metodě hodnocení rizik a potřeb.
- Činit kroky k dalšímu zintenzivnění spolupráce s Probační a mediační službou České republiky.
- Zjednodušit strukturu vězeňských zařízení, přičemž základ této struktury budou tvořit pouze tři typy věznic, a to věznice pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem, věznice pro výkon trestu odnětí svobody s ostrahou a vazební věznice.
- Na základě zkušeností z rozvinutých vězeňských systémů zvýšit zásadně účast odborných diagnostických pracovišť vězeňské služby při zařazování a přeřazování odsouzených do typů věznic.
- Zpracovat a realizovat strategii zaměstnávání vězněných osob směřující k rozšíření možností zaměstnávání, přitom počítat též se zaměstnáváním během výkonu vazby.
- Činit kroky k žádoucím změnám vězeňské architektury, a to především s cílem modernizace vězeňských zařízení, případně výstavby nových.

- Být moderním, dynamickým systémem, jenž je otevřen odůvodněným změnám. K tomu orientovat vztahy s veřejností, s institucemi a organizacemi, včetně Koncepce aktivních zahraničních kontaktů.
- V návaznosti na koncepční změny ve zdravotnictví veřejném a s ohledem na specifické potřeby vězeňství dořešit systém zdravotnické péče o vězněné osoby i personál.
- Činit kroky k tomu, aby případný další nárůst (nebo stagnace) počtu vězněných osob nebyl důvodem k rezignaci na dosažení strategických cílů.⁴⁵

Zásady výkonu trestu jsou popsány a definovány v § 2 zákona č. 169/1999 Sb., O výkonu trestu odnětí svobody: „Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví a, pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.⁴⁶ Tyto zásady jsou upraveny Kompendiem úmluv, doporučení a usnesení týkajících⁴⁷ se penitenciární oblasti z roku 1999.⁴⁸

2.2.5.4 Zacházení ve VTOS

Pro tuto podkapitolu teoretické části jsem zvolila k odcitování popis, který předkládá veřejnosti Věznice Valdice.

Program zacházení je základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, zejména slouží k jejich vedení k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a naplňování účelu trestu.

45 *Koncepce rozvoje Českého vězeňství do roku 2015*. 1. Praha: Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2005. Tato část práce byla napsána ještě v době aktuálnosti předchozí koncepce a jeví se mi vhodnější zde ponechat popsané principy. Koncepce vězeňství do roku 2025 je k nahlédnutí: Koncepce vězeňství do roku 2025. In: *Vězeňská služba ČR* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2016 [cit. 2017-07-15]. Dostupné z: https://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Koncepce/Koncepce_vezenvstvi.pdf 2025

46 ČR. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změnách některých souvisejících zákonů. In: *Sbírka zákonů*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1999, ročník 1999, částka 58.

47 Novelizace byla Schválena Výborem ministrů dne 11. ledna 2006 na 952. zasedání náměstků ministrů

48 ČR. Kompendium úmluv, doporučení a usnesení týkajících se penitenciární oblasti. In: *Sbírka mezinárodních smluv*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2002, ročník 1999, částka 33, číslo 75.

Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti v průběhu jeho pobytu na nástupním oddělení. Obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života.

Program zacházení s odsouzenými se člení dle § 36 vyhlášky MS č. 345/1999 na pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity, oblast utváření vnějších vztahů. Programy zacházení s jednotlivými odsouzenými sestavuje speciální pedagog, který je zároveň garantem jejich odborné úrovně, a to včetně potřebných aktualizací programu zacházení v průběhu výkonu trestu. Na základě doporučení komise jej pak schvaluje ředitel věznice nebo jeho zástupce.

Dnem 1. 3. 2015 vstoupila v platnost rozsáhlá novela Řádu o výkonu trestu odnětí svobody. V ní mimo jiné došlo i k redefinici základních principů pro tvorbu programů zacházení s odsouzenými. V § 36 odst. 1 je nově stanoveno, že věznice na základě komplexní zprávy zvolí program zacházení, který pro odsouzeného považuje za vhodný. Přitom sleduje zejména minimalizaci identifikovaných rizik, která měla nebo mají souvislost s trestnou činností, popřípadě mohou mít vliv na páčání trestné činnosti v budoucnu. Základní členění aktivit programu zacházení dle § 36 odst. 2 ŘVTOS zůstalo nezměněno. Došlo však k dílčím změnám v popisu jednotlivých druhů aktivit, největší změny pak doznalo ustanovení § 36 odst. 5 ŘVTOS (speciálně výchovné aktivity), kde je nově kladen důraz i na oblast příčin a důsledků páčání trestné činnosti či na rizika a kriminogenní potřeby. Novela dále v §36a zavádí dělení typů programů zacházení dle míry rizik (program minimálního zacházení, program standardního zacházení, program speciálního zacházení, program výstupního zacházení). Pokud si odsouzený nezvolí některou z navržených alternativ programu zacházení, je mu stanoven minimální program zacházení. Jeho základ tvoří pracovní aktivity odpovídající zdravotnímu stavu. Naplnění cíle programu zacházení jednotlivého odsouzeného se hodnotí v pravidelných termínech. Při hodnocení se program zacházení aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení vyhodnocují vy-

chovatelé s odsouzenými, kteří se na aktualizaci programu zacházení aktivně podílí. *Oblast pracovních aktivit*: jedná se zejména o vykonávání činností, nezbytných k zajištění chodu věznice (úklidové práce, brigádnická činnost, atd.).

Oblast vzdělávací: probíhá zejména v rámci školského vzdělávacího střediska - možnost doplnění si základního vzdělání i vyučení se ve tříletém učebním oboru obrábění kovů a dále formou speciálních aktivit prováděných na ubytovnách odsouzených (kroužky cizích jazyků - anglického, německého, španělského a francouzského, kurzy výchovy k občanství, sociálně právní poradenství, kurzy drogové problematiky, vědomostní soutěže, kvízy, besedy k vybraným tématům aj.). Mezi speciálně výchovné aktivity lze zařadit právní a sociální minimum, etiketu, výcvik sociálních dovedností apod. Mezi zájmové aktivity pak šachy, stolní tenis, společenské hry, či hudební nebo akvaristický kroužek. V oblasti utváření vnějších vztahů je kladen důraz na udržení sociálního zázemí, kontakt s rodinou a pomoc při ukončení výkonu trestu. Mimo výše uvedené aktivity mají odsouzení možnost navštěvovat oddílovou knihovnu, v čase stanoveném týdenním plánem pedagoga mohou také sledovat televizní pořady a filmy vybrané pedagogem.⁴⁹

Podle Černíkové a Sedláčka do oblasti obecných metod zacházení s vězni patří všechna normativní nařízení a pravidla – zákony, předpisy apod. Zajišťují vlastní chod věznice, pořádek a kázeň, osobní hygienu, práva a povinnosti vězňů. Speciální metody zacházení potom zahrnují veškeré metody pedagogické, andragogické, sociální, terapeutické, psychologické či psychiatrické. Jsou zaměřeny na individuální a skupinovou práci s odsouzenými.⁵⁰ Podle Prokopové je Program zacházení základním a zároveň nejdůležitějším nástrojem resocializačních cílů v rámci výkonu trestu odnětí svobody. Je pravidelně vyhodnocován vychovatelem. Vyhodnocování slouží jako podklad při vypracování hodnocení na odsouzeného.

- a) pracovní aktivity,
- b) vzdělávací aktivity,
- c) speciálně výchovné aktivity,
- d) zájmové aktivity,

49 Program zacházení. In: *Vězeňská služba České republiky* [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2015 [cit. 2017-06-09]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/vykon-vezenstvi-366/vykon-trestu/program-zachazeni-4970>

50 ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-725-1104-1.

e) oblast utváření vnějších vztahů.

2.2.5.5 Co je nástroj SARPO⁵¹

Prediktivní nástroj na hodnocení rizik a kriminogenních potřeb odsouzených v podobě elektronického programu. Nástroj posuzuje pravděpodobnost opětovného selhání odsouzeného na základě:

- výpočtu statického rizika z údajů o kriminálním chování,
- výpočtu dynamického rizika vyhodnocujícího celkem 48 rizik v 7 základních životních oblastech,
- odhadu způsobení újmy a specifikace potenciální oběti na základě analýzy trestné činnosti,
- vyhodnocení motivace a sebehodnocení

V mezinárodním srovnání je SARPO prediktivním nástrojem IV. generace. Vedle statických obsahuje rovněž dynamické a protektivní faktory a pracuje s responzivitou odsouzených. V rámci připravované změny vnější diferenciaci se s ním počítá jako s významným zdrojem informací pro určení vnitřní diferenciaci odsouzených. SARPO není diagnostickým nástrojem např. ve smyslu psychologických testů.

SARPO staví na

- empirických poznatcích mezinárodních studií,
- přesně definovaných zdrojích dat,
- výpočetních vzorcích ověřených analýzou dat,
- potřebách každodenní penitenciární praxe.⁵²

51 Obrazová příloha č. 1

52 Co je SARPO. In: *Vězeňská služba České Republiky* [online]. Praha: Vezeňská služba České Republiky, 2012 [cit. 2017-06-09]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/sarpo/co-je-sarpo-1762/>

2.2.5.6 *Metody sociální pedagogiky využívané ve VTOS*

Metody reedukace, z latinského re – opět, znovu a educatio – výchova, lze chápat jako postupy, které se zaměřují na rozvoj a zlepšení těch funkcí, které se nerozvinuly, případně zcela vymizely, či na odstranění nežádoucích důsledků předchozí výchovy. Obecně jde o působení, které je zaměřeno na problémovou oblast, na její pozitivní ovlivňování, posilování žádoucích jevů. V etopedii se jedná o reedukaci v oblasti mravních vlastností a chování; reedukace zahrnuje všechny způsoby odstranění negativních jevů, které se týkají dosavadního života jedince; je zaměřena na novou orientaci. Cílem je plná resocializace. V případě osob ve výkonu trestu jsou reedukativní metody zaměřeny na změny v chování, vytvoření náhledu na vlastní nežádoucí chování, přijmutí viny a odpovědnosti, respektování žádoucích norem chování, vytvoření pozitivního postoje k prosociálnímu chování, vztah k práci, odstraňování škodlivých návyků, neutralizování společenské nepřizpůsobivosti, zvýšení sociální kompetence, posílení motivace ke společensky žádoucímu chování apod. Mezi konkrétní metody, které lze využít při reedukaci, patří např. režim a řád, hodnocení a sankce (odměny a tresty), kladení požadavků, ale také vzor či pozitivní sociální prostředí s otevřenou komunikací (klíma, pozitivní postoje, očekávání), sebevýchova.

Metody kompenzace, z latinského compensatio – vyrovnávání, vyvážení, náhrada, slouží ke zdokonalení těch funkcí, které nejsou postiženy, k vyrovnání nedostatků.

Rehabilitaci, z latinského re – znovu, opět, habilitas – schopnost, způsobilost, bychom ve volném překladu mohli charakterizovat jako snahu o návrat do původního stavu, opětovné dosažení schopností. Rehabilitace představuje souhrn speciálně pedagogických postupů, jimiž se upravují sociální vztahy a možnosti sociálního uplatnění; navazuje na reedukaci a kompenzaci. Tzv. komprehensivní (ucelená) rehabilitace má následující složky:

léčebná: léčba operativní, medikamentózní, fyzioterapie, ergoterapie a další,

- výchovně-vzdělávací: výchova a vzdělávání, příprava na povolání, poradenství,

- léčebná: léčba operativní, medikamentózní, fyzioterapie, ergoterapie a další,
- pracovní: výchova k práci, kvalifikace a rekvalifikace, rozvoj vědomostí, dovedností, návyků v pracovním procesu,
- sociální: rozvíjení schopnosti sociální adaptace, upevnění pocitu soběstačnosti, sociální zajištění, bydlení, domácnost, doprava, hlavní životní náplň, využívání volného času,
- psychologická: formování správného sebepojetí, rozvoj motivace, duševní hygiena,
- technická: pomůcky, protézy, odstraňování vnějších bariér,
- právní: zákony a směrnice k zajištění práv,
- ekonomická: organizace činnosti, produktivita.

Rehabilitace navazuje na intervenci a zahrnuje opatření, která směřují k poruše samé a jejímu odstranění, ale také k omezení vedlejších negativních vlivů a souvisejících problémů. Jedná se o působení celostního charakteru, zahrnuje úpravu prostředí, vztahů, zaměřuje se na možné společenské a pracovní začlenění jedince. U odsouzených osob je rehabilitace součástí nejen penitenciární, ale také postpenitenciární péče. Cílem rehabilitace je zejména úspěšný návrat odsouzeného na pracovní trh, nalezení adekvátního ubytování, pokud o něj odsouzený přišel či ho neměl ještě před uvězněním, dále začlenění do společenských vztahů (ať rodinných či komunitních – lokálních), důležité je také zprostředkování poradenství (zejména dluhové) či psychologické pomoci.

Prostředky etopedické – penitenciární převýchovné práce ve výkonu trestu odnětí svobody jsou omezené, zejména s přihlédnutím k věku odsouzeného a prostředí, ve kterém se nachází. Proto se jako nejvýhodnější jeví následující dělení:

- Pedagogický přístup: zahrnuje zejména vzdělávání a rekvalifikaci.
- Sociální přístup: zaměřuje se na rehabilitaci sociálních vazeb a vztahů s rodinou (v širším smyslu s celou společností), na sociální zázemí.
- Organizačně režimový přístup: orientován na základní dovednosti, hygienické návyky, režim (jako zásadní se jeví udržet či vytvořit zejména návyky pracovní).

- Zdravotní přístup: důležitý zejména u specifických skupin odsouzených jako jsou TPN, duševně nemocní či závislí na návykových látkách.⁵³

2.3 Náhled do problematiky sociálního vyloučení

Sociálním vyloučením se rozumí „proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěšňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti“⁵⁴. Členění sociálního vyloučení zahrnuje několik dimenzí. Rozeznáváme ekonomické, politické, prostorové, kulturní či symbolické vyloučení.⁵⁵

Koncept sociální exkluze se podle J. Kellera vyskytuje ve dvou formách. Statické pojetí sociálního vyloučení odkazuje ke stavu, do něhož se lidé dostali svým vlastním přičiněním, svojí nedostatečnou adaptabilitou. Společnost funguje vcelku správně. Řešením problému s exkludovanými je inkluze. Oproti tomu stojí procesuální pojetí, které chápe sociální vyloučení jako hrozbu plynoucí přímo z povahy společnosti a která ve svých důsledcích také celou společnost ohrožuje. Vyloučený jedinec se nenachází vně systému. Naopak je produktem souhry ekonomického systému a trhu práce. Statické pojetí sociální exkluze je významově velmi blízko mediálně protěžovanému výrazu „sociálně nepřizpůsobiví“ – společnost funguje bezvadně, pouze je třeba začlenit hrstku jedinců, kteří se nebyli schopni „přizpůsobit“. Takto formulovaný koncept sociální exkluze zastírá nerovnosti uvnitř společnosti - nahoře/dole - nebo bohatí/chudí se mění na uvnitř/vně (tj. začlenění/vyloučení). Je zde patrná snaha pokročit od vertikální k horizontální nerovnosti.⁵⁶ Zásady lze shrnout do několika principů, které by dle této přijaté mezinárodní úmluvy měly být dodržovány. Jsou to principy individualizace, normalizace, odpovědnosti, bezpečí a bezpečnosti, dále princip neoddělování a princip postupu. K úplnosti

53 RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Edukace a reedukace trvale pracovní nezařaditelných v českých věznicích*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-807-4356-322.

54 TOUŠEK, Ladislav. Sociální vyloučení a prostorová segregace. AntropoWebzin [online]. Plzeň: AntropoWeb při Katedře antropologie FF ZČU v Plzni [cit. 2015-05-10]. ISSN 1801-8807. Dostupné také z: <http://antropologie.zcu.cz/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace> (5. 2. 2015).

55 MAREŠ, P. a SIROVÁTKA, T. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze): koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2(44): 271–294. Dostupné také z: http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vyloucení_exkluze_a_socialni_zaclenovani_inkluzie.pdf (10. 4. 2015).

56 KELLER, Jan. 2011. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 211 s. Studie (Sociologické nakladatelství).

používaných pojmů schází v nejčastěji používaných definicích bezdomovectví ještě hlubší objasnění adverbia a adjektiva „sociálně nepřizpůsobivý“.

Označení „sociálně nepřizpůsobivý“, ve své mediální hojnosti používání, připomíná spíše ideologické klišé. Vlastně stigma a jako opak k přizpůsobivému občanovi vyvstává občan nepřizpůsobivý. Označení občana nepřizpůsobivým bývá následně prezentováno jako obecná kategorie, která tvoří opak souznění s řádem. Zde se opět vrátíme k právní definici ve vztahu k bezdomovectví a jednoznačně zjistíme, jaké všechny možnosti jsou občanovi k dispozici pro to, aby nežil v nedostatku. V této následnosti faktů již není nijak těžké pochopit implicitně vyjádřené vlastní zavinění tíživé sociální situace a verifikace sociální nepřizpůsobivosti jako důsledků viny jedince. Tato zkratka následně, bez hlubšího zamyšlení, otvírá možnost případného konsenzu společnosti pro různá „systémová“ řešení při hledání nápravy. Pojmenováním „systémová“ mám zde na mysli hlavně snahy vytvářet ghetta pro bezdomovce, jak to bylo za p. Dolínka na MHMP v době, kdy byl zodpovědný i za řešení situace osob bez domova na území hlavního města. Byla to ona éra plánování budování segregovaných ubytovacích lokalit. Tento plán zůstal naštěstí nerealizovaný i když byl již snad i finančně zajištěný. Pod toto označení zahrnout i periodicky se opakující předvolební hesla, lhostejno kterého politického uskupení, slibujícího „vyčištění“ části svěřeného území nebo celku od nežádoucích skupin občanů.

„Lidská společnost se řídí a funguje díky tomu, co je *nomó*, tedy díky všemu, co plyne ze zvyku, smlouvy, zákona, co je takto dáno. Vše to lze jednoznačně vyjádřit, takže je k tomu možná logická argumentace. Lze to spolehlivě vyjádřit a argumentovat tím proto, že z určitého hlediska to je v naší moci, a stabilní. Zvyk, smlouva a zákon se sice mohou měnit, ale zvláště o smlouvě a zákonu lze mluvit tak, jako kdyby byly po dobu své platnosti neměnné. Tato možnost je založena samotnou formulací a procesem vzniku smlouvy nebo zákona. Tím je „řečový akt“.⁵⁷

V kontextu snahy o pochopení pojmu sociálně nepřizpůsobivý a také citovaných formulací bych se ráda vrátila k významu slova nepřizpůsobivý bez pejorativní konotace a kontextu „vlastního zavinění“, které je tomuto výrazu v dnešní společnosti médií podsouváno a snad i přiřknuto. Popis fungování společnosti je mimo rámec této práce,

57 KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Filosofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. Galileo.

proto jen doplním, že se bezesporu jedná o složitý systém, který funguje na základě psaných i nepsaných pravidel vytvořených nejen lidmi, ale také pravidel, které vycházejí ze samé podstaty člověka jako myslícího živočicha, tak, jak byl člověk již před dobou křesťanskou charakterizován jako Zoon Logon Echon⁵⁸.

Neschopnost akceptovat tato pravidla jedincem, ale i skupinami, přináší disharmonii, kterou v závažných případech překračování a poškozování práv jedinců i skupin společnost trestá na základě závazných psaných pravidel. Tato disharmonie může následně mít i jiné projevy, kdy společnost jedince prostě neakceptuje – tím ztrácí jedinci i skupiny sounáležitost a nemají již plná práva a ani se po nich nepožaduje participace na společném díle. Vytěsnění na okraj, ostrakizace, známá již řeckým městským společenstvem, představovala vypovězení ze společnosti pro ochranu celku. V moderním vnímání se to děje převážně faktickým znepřístupněním společenských výtěsnění. Problémem se vyloučení jedinci opět stávají v okamžiku, kdy jsou viděni, a „hlas“ společnosti se zvedne. Podrobněji k tématu „zdvihnutého hlasu společnosti“ pojednává Ondřej Hejmal ve svém článku⁵⁹.

2.3.1.1 *Bezdomovectví v horizontu dějin*

V každé společnosti i v každé době nacházíme vždy normotvornou majoritu a naopak jedince, skupiny, vrstvy, kteří či které se z daných norem vymykají, jsou majoritou zatlačováni a ocitají se na okraji společnosti. Důvody, kvůli nimž se lidé na okraji společnosti ocitali, mohly být velice pestré a různorodé. Velmi často k tomu přispělo samo sociální postavení osob – tedy taková bída, která vedla k destrukci běžného způsobu života, bylo to tedy více než chudoba. Bezesporu, tyto, buď širší, nebo užší vrstvy, byly řazeny právě pro svou jinakost a stav mimo nomos. „Každá společnost a kultura si tak konstituují svůj vlastní obraz cizího a jiného; to platí jak pro současnost, tak i pro dřívější

58 „Zvířata mají možnost vzájemného dorozumění tak, že si navzájem ukazují, co probouzí jejich žádost, aby to hledala, a co jim působí bolest, aby tomu unikla. Jen potud je příroda vybavila. Pouze člověku se navíc dostal logos, schopnost vzájemně si sdělovat, co je prospěšné a co škodlivé, a tím také to, co je správné a nesprávné.“ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2. vyd. Praha: Rezek, 1998.

59 Podrobněji k tématu HEJMAL, Ondřej. Anachorický bezdomovec: Purifikace a transgrese veřejného Prostoru. *Český lid: Etnologický časopis* [online]. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i, 2013, **100**(4), 13 [cit. 2015-08-18]. ISSN 0009-0794. Dostupné z: http://www.academia.edu/5624477/Anachorick%C3%BD_bezdomovec_Purifikace_a_transgrese_ve%C5%99ejn%C3%A9ho_prostoru_Anachoristic_Homeless_Purification_and_Transgression_of_Public_Space.

epochy. Zde musíme rozlišovat především mezi občansko-demokratickou a předmoderní společností, z nichž ani jedna, v rozporu s všeobecně rozšířeným míněním, nevytvořila jednotnou kulturu, ačkoliv je k tomu jejich jednotící hodnotové představy motivovaly. Předmoderní stavovská společnost neznala jednotné právo pro všechny. Zacházení a vyrovnávání se s fenomény cizího či jiného podléhalo v období od středověku až do současnosti značným proměnám a také to, co bylo v té které době považováno za cizorodé, nezůstávalo konstantní.⁶⁰

Historie nás poučuje o tom, že stejně jako se měnili jedinci, kteří byli označováni za bezdomovce, a prostředí, ve kterém se zdržovali, měnilo se i vědecké uvažování o nich.⁶¹

2.3.1.2 *Bezdomovec*

Definici v rámci této kapitoly začneme klasicky z etymologie slova⁶². Bezdomovec je osoba, která postrádá domov. Na dotaz po významu a používání slova „bezdomovec“, se z textu odpovědi jazykové poradny Akademie věd dovídáme podstatný a níže uvedený výklad pro používání slova. Ten ale zároveň dokumentuje i právní nevyjasněnost, která v naší společnosti ve vztahu k této otázce přetrvává. „Slovo bezdomovec není v jazyce nové, nové je ale rozšíření tohoto slova v posledních letech. Starší jazykové slovníky, např. Slovník spisovného jazyka českého (Academia, Praha 1960–71), – výraz bezdomovec označují jako řídce a dříve užívané slovo s významem „kdo nemá domov, osoba, jejíž domovské právo nebylo, lze zjistit jako právní termín: ‚osoba bez státní příslušnosti‘. Podle Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (Academia, Praha 1994) je bezdomovec ten, kdo nemá domov, vlast, je uprchlík“.

60 DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*. Praha: Dokořán, 2002. Bod (Dokořán).

61 Více k historii vývoje bezdomovectví in VAŠÁT, Petr. Studium bezdomovectví v USA: Inspirace pro výzkum v České republice. *Český lid 99: Etnologický časopis* [online]. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012, 99(2), 20 [cit. 2016-07-04]. ISSN 0009-0794. Dostupné z:

[http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-5FNABeClEsJ:eu.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/eu/Casopisy/cesky_lid/Archiv_cis)

[5FNABeClEsJ:eu.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/eu/Casopisy/cesky_lid/Archiv_cis_el/Cesky_lid_99_2012_vol2.pdf+&cd=8&hl=cs&ct=clnk&gl=cz&client=firefox-b](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-5FNABeClEsJ:eu.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/eu/Casopisy/cesky_lid/Archiv_cis_el/Cesky_lid_99_2012_vol2.pdf+&cd=8&hl=cs&ct=clnk&gl=cz&client=firefox-b).

62 Český jazyk umožňuje použití dvou tvarů. Bezdomovství, který je předložkovým spojením bez domova. Bezdomovectví, které je odvozené od podstatného jména bezdomovec. Budu se v práci držet označení v mluvě hojnějším. <http://ujc.avcr.cz/zakladni-informace/oddeleni/oddeleni-vyvojejazyka/pracovnici.html> (5. 6. 2015) následně ověřeno i telefonicky, kde mi bylo potvrzeno, že k žádné změně nedochází..

Širší význam, který odpovídá současnému užití slova, uvádí slovník neologizmů Nová slova v češtině (Academia, Praha 1998): bezdomovec: 1. kdo nemá stálé bydliště, domov (bezdomovec přespával na nádraží, zřídit útulek pro bezdomovce), 2. kdo opustil svou zemi (domov) z důvodů politického útlaku, války, přírodní katastrofy ap., uprchlík, běženec (poskytnout nezbytnou humanitární pomoc bezdomovcům z Bosny), 3. (jako příležitostný výraz v publicistice) kdo se neorientuje v současném složitém světě techniky, záplavy informací (bezdomovci informačního věku).

Užití slova bezdomovec je podle našeho názoru v současnosti již běžné a ustálené. Skutečnost, že český právní řád zatím chápe bezdomovce pouze jako osoby bez státní příslušnosti, na tom nic nemění. Nezbyvá než doufat, že dojde k úpravě. Poněkud sporné je užití termínu bezdomovství. Zdůvodnění, že jde o odvození od spojení bez domova, které chápeme jako podstatný rozlišovací znak, je v pořádku. Za úvahu ovšem stojí skutečnost, že v praxi se již poměrně jednoznačně ustálilo podstatné jméno bezdomovectví, které je utvořeno ústrojně odvozením od označení bezdomovec (obdobně jako např. novorozenecký, vlastenecký, obrozenecký, vyhoštěnecký, bezvěrecký...). Slovo bezdomovství není utvořeno chybně, ale spíše bychom podpořili užívání již vžitého termínu bezdomovectví.⁶³

FEANTSA - klasifikace podle statutu bydlení koreluje s ukotvenými lidskými právy, proto je jednoznačné, že se jedná o člověka, u kterého není naplněná základní lidská potřeba, a to je uspokojivé bydlení, definované ve Všeobecné deklaraci lidských práv.⁶⁴

2.3.1.3 *Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení – stručný vhled*

Definice bezdomovectví ETHOS (Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení), vytvořenou Evropskou federací národních sdružení pracujících s bezdomovci (dále jen „FEANTSA“), přizpůsobenou prostředí ČR⁶⁵. FEANTSA uspořádala za podpory

63 Z dopisů jazykové poradně. In: *Naše řeč* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2002 [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8182> (potvrzeno i telefonicky).

64 VŠEOBECNÁ DEKLARACE LIDSKÝCH PRÁV Všeobecná deklarace lidských práv. In: *Lidská práva* [online]. New York: Valné shromáždění OSN, 1948 [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/00_VDLP_UDHR-.pdf

65 in Příklady dobré praxe. V rámci projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR, realizovaného v letech 2005–2007, se definicí a typologií zabývala pracovní skupina odborníků z praxe, akademické sféry i veřejné správy. K operačním kategoriím a generickým definicím doplnila relevantní národní subkategorie. Ze

Evropské komise a belgického předsednictví Evropskou konsensuální konferenci o bezdomovectví v Bruselu v prosinci 2010, v jejíž mezinárodní porotě zasedlo sedm uznávaných nezávislých osobností.

Kategorizaci lze zjednodušeně zachytit následovně:

- **bez přístřeší** – lidé, žijící a spící na ulici a jiných veřejných prostranstvích,
- **bez bytu** – lidé (dlouhodobě) žijící v komerčních nebo nekomerčních kolektivních zařízeních (azylových domech, ubytovnách, zdravotnických zařízeních, ...),
- **bydlení v nejistých podmínkách** – představuje hrozící bezdomovectví,
- **bydlení v nepřiměřených podmínkách** – bydlení nevhodné například z hygienických důvodů, bydlení přelidněné.

2.3.1.4 Úvahy o pojmu domov

Otázka domova a vnímání domova vyvolává značné rozpaky. Domov na jedné straně vymezený prokazatelným vlastnictvím (nájemní smlouvu, zápis do katastru nemovitostí), a na druhé straně subjektivní pocit domova daného jedince. Vycházím zde z pracovní zkušenosti, kde některá obydlí jsou klienty bezesporu za domov považována, a na druhé straně vycházím ze zkušenosti běžného života, kdy ani luxusní sídla nemusí představovat implicitně známou hodnotu, obecně označovanou domovem.

„Domov je víc než dům nebo byt, v němž někdo bydlí. Je výsledkem vztahu mezi materiální dimenzí prostoru a sférou prostorové imaginace. Domov je fyzicky žitý, stejně jako představovaný. Materiální manifestace domova je neustále vytvářena každodenní sociální praxí domova, která je stejně tak neustále vytvářenou prostorovou představou domova. Domov je místo, jehož specifická materialita, praxe a význam umožňuje konstituovat osobní identitu a prostorovou příslušnost. Domov je sociálně konstruovaná škála přesahující bydlení, která není prosta vztahů moci, ale je jimi zvnějšku i vnitřně formována a produkována. Zároveň je však domov konstruován jako individuální hodnota

závěrů vyplynuly dvě základní skupiny, bezdomovci a osoby bezdomovectvím citováno (2. 5. 2015).

a možná sféra svobody každého člověka. Nelze tedy normativně říct, co je a co není domov, protože jej lze chápat pouze relačně, v jeho kontextu.“⁶⁶

V rámci hledání odborných podkladů jsem se setkala při studiu prací s názorem, že se o bezdomovectví lépe píše, než se s ním pracuje. Nezbyvá mi nic jiného, než nesouhlasit. Situace je vždy natolik složitá a neuchopitelná, komunikace těžce sdělitelná, že mohu subjektivně potvrdit: jednodušší je doprovázení osob bez domova při návratu do společnosti než o této neujasněné a značně „amorfní“ problematice psát. Spolupráce na návratu je dlouhodobý proces, nezřídka trávající dva, tři i více let po tom, co se jedinec již sám v sobě rozhodne pro inkluzi. Popisovat všechna úskalí je skoro nemožné.

2.3.1.5 Základní potřeby

Po tom, co jsem se snad alespoň přiblížila uchopení pojmu domov, budu pokračovat popisem naplňování další základní lidské potřeby. Tou je obživa. Každý člověk, a tak i bezdomovec, potřebuje něco „jíst“. Další, možná i zpochybnitelnou potřebou podle stavu některých jedinců je udržení vzornější, někdy méně vzorné čistoty. V tomto oddíle se nevěnuji Státní sociální podpoře a Systému pomoci v hmotné nouzi, ale zaměřuji se na popis substitučních aktivit. Pracuji převážně s osobami bez domova s nejnižším „prahem“, které nevyužívají sociální pomoc poskytovatelů zaměřujících se na osoby bez domova. K „dávčákům“ se vrátíme v následujícím textu.

Zde, na tomto místě, se přikloním k disertační práci Dr. Pěnkavy. V popisech situací je zřejmá hluboká znalost problematiky, a také letité zkušenosti kurátora s osobami v sociální nouzi MČ Praha 1.

„Laická veřejnost nejčastěji zaměřuje **žebvání s bezdomovectvím**. Především v hlavním městě jsou občané nejčastěji konfrontováni s žebrajícími osobami. V hrubých rysech jsou jisté zjevné znaky shodné (např. zanedbaný vzhled a neobvyklé chování). Je tak nasnadě klást rovnítko mezi žebvání a bezdomovectvím.“⁶⁷

66 TOUŠEK, Laco. *Prostor, transvergence a bezdomoví*. Plzeň, 2013. Dostupné také z: http://www.academia.edu/4199417/Prostor_transgrese_a_bezdomovectví

67 PĚNKAVA, Pavel. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*. Praha, 2010. Rigorózní. UK Praha. Vedoucí práce Kristina Koldinská.

Rozdíl je však patrný především v pojetí přístupu k jedné či druhé existenční formě života. Smyslem žebvání je získat finanční prostředky na živobytí. Je to primární cíl. Osoby bez přístřeší volí většinou tuto činnost jako nepřímý prostředek k dosažení finančního zázemí pro změnu své sociální situace. To znamená, že i přes objektivní možnosti výdělečné činnosti si žebváním nedokáží získat hotovost k pořízení stálého bydlení. Osoba bez přístřeší je motivována k žebvání alespoň z důvodů snahy o částečné zlepšení situace. Zjednodušeně řečeno by se dalo říci, že pro žebrající osobu má žebvání význam jako zaměstnání a seberealizace. Na rozdíl od osoby bez přístřeší, která v této činnosti vidí nezbytný prostředek ke zlepšení momentální situace.

Žebráctví má různé druhy a projevy:

aktivní – žebrák obchází kolemjdoucí a s nataženou rukou, kelímkem nebo kloboukem se snaží sugestivně vyžádat almužnu,

pasivní – žebrák, který v různých, většinou nehybných polohách, v některých případech obklopen psy, demonstruje svoji přítomnost a nechává na dobrovolném uvážení kolemjdoucích, jestli se rozhodnou ho obdarovat, či nikoliv.⁶⁸

Z řečeného poznáváme, že ne každý, kdo žebrá, je již automaticky bezdomovec, většinová společnost ale tuto skutečnost nemá jak rozlišit. Pozorovaným jevem je žebvání u seniorů, kteří, již z jakéhokoliv důvodu, nedokáží obstarat své potřeby. V rámci terénní sociální práce s osobami bez domova je dost jednoduché rozpoznat bezdomovce - žebračka od bydlícího žebračka.

Dalším zdrojem obživy je drobná, ale i větší kriminalita.

K osvědčeným zdrojům obživy patří sběr druhotných surovin, starožitností, vybírání popelnic, domluva s personálem supermarketu a distribuce odložených potravin určených k vyhození.

Práce - legální i nelegální - bývá zdrojem obživy častěji u uživatelů pobytových služeb pro osoby bez domova.⁶⁹ Tuto skutečnost dokládám jenom z vlastní zkušenosti, nejsem si vědoma toho, že by byla zpracována studie, která by se podrobně věnovala práci tzv. „na černo“.

68 Item.

69 Tuto skutečnost dokládám jenom z vlastní zkušenosti, nejsem si vědoma toho, že by byla zpracována studie, která by se podrobně i s procentuálním vyčíslením četnosti jevu, věnovala práci tzv. „na černo“.

V naší společnosti neumírají lidé běžně vysílením a hladu na ulici. Výjimku tvoří ikachektický vzhled osoby bez domova, z této skutečnosti lze usuzovat u popisované skupiny obyvatel schopnost obstarat si základní potraviny. Nepopisují zde již kulturu stravování, výživnou hodnotu potravin, jenom fakt, že osoby bez domova se stravují. Bezesporu žijeme v prostředí sociálního státu, protože takto mohou být označeny snad všechny vyspělé demokratické země. Proto věnuji další prostor různým typům pomoci osobám bez domova.

2.3.2 Poskytovaná pomoc osobám bez domova

Sociální služby⁷⁰ jsou asi nejznámější formou pomoci společnosti, bez níž by jinak vymezené skupiny osob nebyly schopny překonat tíživou sociální situaci⁷¹ nebo která tyto lidi může do společnosti začlenit zpět, popř. ji chránit před riziky, jichž jsou nositeli⁷². Jedná se o základní sociální poradenství, odborné sociální poradenství a také pobytové sociální služby, které umožňují ubytování ve dvou typech zařízení - noclehárnách a azylových domech. Zde mají klienti možnost využívat většinou služby šatníku, které bývají dostupné za symbolický poplatek a potravinovou pomoc, která je zdarma. Zřizovatelem sociálních služeb bývají státní subjekty, magistráty větších měst i neziskové organizace. Dalším důležitým státním nástrojem je systém sociálních dávek. Jedná se o dávky ze systému „Dávek v hmotné nouzi“.⁷³

Další pomoc, mohli bychom ji zastřešit pod název charitativní aktivity, je již méně institucionálně organizovaná. Představuje pomoc poskytovanou věřícími mnohých denominací. Jedná se hlavně o pomoc potravinovou, méně častá je pomoc finanční a většinou mají klienti možnost využít pastorační poradenství nebo útěchu, to již dle spirituality poskytovatele.

70 ČR. Zákon č. 108/2006 Sb.: Zákon o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů ČR*. Praha: MV ČR, 2006, ročník 2006, 37/2006, číslo 108. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

71 KOZLOVÁ, Lucie. *Sociální služby*. Praha: Triton, 2005.

72 MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013.

73 ČR. Zákon, kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *252/2014*. Praha: MV ČR, 2014, ročník 2014, 107/2014, číslo 252. Dostupné také z: <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-22-rijna-2014-kterym-se-meni-zakon-c-1112006-sb-o-pomoci-v-hmotne-nouzi-ve-zneni-pozdejsich-predpisu-a-dalsi-souvisejici-zakony-20274.html>.

Zákon o sociálních službách stanovuje obcím s rozšířenou působností jednu zásadní povinnost – pokud si klient není schopen zajistit pomoc prostřednictvím sociálních služeb u jejich poskytovatelů sám nebo tyto služby nejsou k dispozici a neposkytnutí takové pomoci může ohrozit zdraví nebo život člověka, je obec povinna tuto pomoc klientovi zajistit v nezbytném rozsahu⁷⁴. Na tomto místě chci shrnout poskytovanou pomoc dnešnímu bezdomovci do obecnějších kategorií.

Osoba bez domova může přijmout materiální a finanční pomoc. Materiální pomoc zahrnuje širokou škálu potřebných věcí různé délky spotřeby. Od jednorázového jídla, většinou polévky nebo potravinového balíčku, oblečení, úhrady ubytování, až po větší věcné dary. Finanční pomoc představují dávky v hmotné nouzi, lze sem zařadit i jiné dávky poskytované ze státních zdrojů, následně nezanedbatelné jsou „drobné do dlaně“ (sem počítám i jídlo a cigarety věnované žebrákům).

Další kategorii bych nazvala „péče“. Do této kategorie bezesporu řadím zdravotní péči a dále ji lze charakterizovat v širších souvislostech jako činnosti a aktivity, které jsou potřebnému ku prospěchu.

Dále může potřebný využívat sociální služby, nízkoprahové, ambulantní i pobytové, služby kurátorů pro dospělé a může se obracet i na Sociální odbory, na ty ale výlučně v místě svého trvalého bydliště.

74 Viz. § 92 písm. a) zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

3 Empirická část

3.1.1 Přípravná fáze

V rámci první části přípravné fáze jsem prostudovala a stručně v předchozí části zaznamenala poznámky z odborné literatury k dané problematice. Dalším krokem, který budu rozpracovávat na tomto místě, je přípravná část vlastního zkoumání předložených otázek.⁷⁵ Předemlané problémy a předložené otázky budu zkoumat empirickými metodami. Metodologicky budu zakládat zjišťování na předpokladech objektivnosti, kdy jsem zjistila introspekci, že nejsem nijak zaujatá subjektivním postojem ke zjišťovaným faktům. Přípravovanými otázkami budu respektovat složitost sociálních jevů a nebudu se snažit zjednodušovat. Stanovím si cíl šetření a formuluji hypotézu. Empirické šetření hypotézu potvrdí, upřesní, nebo vyvrátí. Podle cíle se bude jednat o orientační výzkum, který bude nereprezentativní a bude jednorázový. Bude se jednat o výzkum kombinovaný, kde převáží hledisko kvantitativní. Tuto metodu jsem zvolila hlavně s ohledem na cílovou skupinu, kdy nepředpokládám, že by bylo možné nebo jednoduché získat souhlas se záznamem rozhovoru na diktafon nebo podobné zařízení.⁷⁶

3.1.1.1 Metody sběru dat

Použitá metoda pro získávání výsledku bude statistická. Informace budou technicky sbírány prostřednictvím dotazníku s připravenými uzavřenými otázkami a následně v rámci pokračování metodou polostrukturovaných rozhovorů, kdy se budu dotazovat na upřesnění. Pro každého respondenta bude samostatný dotazník a následně, pro každého respondenta bude samostatný arch s předepsanými návodnými otázkami jako podklad pro polostrukturovaný rozhovor, kam budu zachycovat odpovědi co nejpřesněji.

Prostřednictvím zvolených otázek, které popíši níže, se budu snažit převést hypotézu výzkumného šetření a také sledované jevy do slovních otázek takovým způsobem, aby skutečně získané údaje ověřovaly hypotézu a daly dostačující odpovědi na řešený problém, který je předmětem mé práce.

⁷⁵PUNCH, Keith. *Úspěšný návrh výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 230 s. ISBN 978-80-7367-468-7.
⁷⁶ ČIHOVSKÝ, Jaroslav. *Sociologický výzkum: studijní text pro posluchače FTK UP, Olomouc, 2006.*

3.1.2 Charakteristika cílové skupiny

Cílovou skupinou respondentů budou osoby po VTOS, které mají nebo měly zkušenost s bezdomovectvím.

Problém, který v rámci práce s respondenty očekávám, je skutečnost, že informace o tom, že respondent je osobou po VTOS patří podle §4 Zákona 101/2000 Sb⁷⁷. o ochraně osobních údajů mezi citlivá data. Proto jsem věděla předem, že možnost rozhovoru na toto téma nebude lehké uskutečnit. Osoby bez domova jsou zvyklé v rámci kontaktu s pracovníky jednat účelově a následně také v naznačeném smyslu i odpovídat, a to podle vlastního odhadu možného získání co největšího zisku.⁷⁸

Dále je zde možnost zkreslených odpovědí, které způsobuje fakt, že život respondentů bude pravděpodobně v troskách a většina se nerada vyjadřuje k osobnímu selhání, hlavně, když je již ve věku, kdy se se sociální situací, ve které se nachází, nedá nic moc, krom smíření se se situací, udělat. Připravila jsem se proto časově na to, že bude dost problematické získat důvěru respondentů a také, že nebudu mít na konci práce velký statistický soubor. Také jsem předpokládala, že vytvořené dotazníky budu muset asi přizpůsobovat situaci a kompetencím respondentů. Na druhou stranu jsem předem věděla, že několik málo dotazníků a odpovědí na ně získám u bývalých klientů, s kterými jsem pracovala nejméně 3 až 4 roky, než se jejich sociální situace stabilizovala nebo zlepšila. V rámci práce jsem také předpokládala konzultace s bývalými klienty hlavně ve smyslu srozumitelnosti a také vhodnosti některých pokládaných otázek.

3.1.3 Hypotéza

Předpokládám, že mezi cílovou skupinou osob po VTOS se zkušeností s bezdomovectvím, nebo stávajících bezdomovců potvrdí v rámci předložených dotazníků

⁷⁷ČR. Zákon o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů*. Praha, 2000, ročník 2000, číslo 101. Dostupné také z: <https://www.uouu.cz/zakon-c-101-2000-sb-o-ochrane-osobnich-udaju-a-o-zmene-nekterych-zakonu-ve-zneni-ucinnem-od-6-rijna-2016/ds-3109/archiv=0&p1=1257>

⁷⁸Tuto skutečnost nemohu nijak písemně doložit z pramenů. Nejsem si vědomá, že by byl uskutečněný nějaký výzkum, který by předložené tvrzení vyvracel, nebo potvrdil. Jenom jsem slyšela v rámci konferencí, které se zabývaly problematikou bezdomovectví, několik prezentovaných výsledků výzkumů a ty byly dost v rozporu s tím, co znám z praxe o názorech osob bez domova.

a polostrukturovaných rozhovorů. Nadpoloviční (více než 50%) negativní vztah ke vzdělávání a také více než nadpoloviční většina (více než 50%) potvrdí negativní pohled na vlastní potřebu vzdělávání bezprostředně po výstupu z VTOS.

1.2. Předpokládám také u více než 80% respondentů špatné zkušenosti v rámci procesu jejich vzdělávání.

Dalším předpokladem této práce je očekávání, že respondenti, kteří se zamyslí nad uspořádáním hypotetického vzdělávání po výstupu z VTOS, vysloví názory, nebo doporučení, které mohou být přínosem pro pohled na vzdělávání po VTOS.

3.1.4 Realizace šetření, tvorba dotazníku

Zmiňovaný výzkumný problém jsem se rozhodla zkoumat pomocí dotazníku a polostrukturovaných rozhovorů. Měla jsem u každého respondenta připravený papírový dotazník s uzavřenými otázkami a tištěný arch pro sebe s otevřenými otázkami, na který jsem plánovala co nejpřesněji zaznamenávat odpovědi respondentů.

Otázky pro polostrukturované rozhovory jsem sestavila podle potřeby šetření a provedla jsem pilotní šetření ve squattu na Praze 4, kde jsem chtěla zjistit, jestli jsou otázky srozumitelné. Metoda s předkládáním připraveného dotazníku se ukázala nepoužitelná, a proto jsem se rozhodla použít jenom připravené archy na polostrukturované rozhovory. Na základě prvních výsledků jsem ještě pozměnila některé formulace.

V rámci rozhovorů na Praze 4 jsem zjistila, že potřebuji dost pevnou strukturu jako podklad k rozhovorům a mluvit s každým respondentem odděleně. V místnosti, kde jsem provedla pilotní šetření, bylo několik lidí ochotných odpovídat, ale ukázalo se, že mluví přes sebe. Nakonec, po asi dvouhodinové diskusi jsem získala názor na vzdělávání a vzdělání – ale dalo by se říct, že se jednalo o kolektivní sdělení k probírané problematice. Vzhledem k tomu, že toto pilotní šetření mělo hlavní účel zjistit funkčnost metody a srozumitelnost, nebyli všichni účastníci osoby po VTOS, proto nezahrnuji zjištěný kolektivní názor, na kterém se přítomní shodli v rámci pilotního šetření do celkových

výsledků. Mohu jenom konstatovat, že již v rámci této akce se ukázalo, že hypotéza, kterou předpokládám, se asi ukáže mylná.

K doporučujícím radám, jak postupovat po výstupu z VTOS, zde zazněl požadavek na garantovanou práci za mzdu, která by umožňovala přiměřenou životní úroveň. Zazněl zde také názor, že zisk z trestné činnosti není zanedbatelný, a proto je rozhodování pro nepokračování z trestné činnosti na jedné straně motivované oprávněnou obavou z následného dalšího pobytu ve vězení a na druhé straně stojí někdy nereálná možnost získat obživu legální cestou. Více než nemožnost získat pracovní místo, popřípadě obava, že jedinec neobstojí v pracovním procesu, zde zazněla problematika stávajících dluhů a exekučně zabavené části mzdy do výše dvojnásobku životního minima.

3.1.4.1 Podklady pro polostrukturované rozhovory

Demografie byla u respondentů zkoumaná jenom jako okrajová, protože jsem nepředpokládala větší výzkumný vzorek, ze kterého by bylo možné cokoli vyvodit. Zahrnovala věk, pohlaví. Jiná byla otázka nejvyššího dosaženého vzdělání a případného doplnění vzdělání ve VTOS.

Vzhledem k tomu, že respondenti byli vybíráni na základě dvou kritérií, VTOS, stávajícím bezdomovectvím, nebo zkušeností s bezdomovectvím, byla další otázka věnována momentální situaci v bydlení. **1A** na ulici; **1B** využívá sociálních služeb k přenocování; **1C** komerční ubytovna **1D** u příbuzných, **1E** jiné.

V rámci otázky 1A jsem již nerozlišovala, jestli je příbytkem squatt, přechodně uzpůsobené přístřeší, karavan, nebo prostor pod mostem, nebo jestli respondent nocuje v parku, nebo ve veřejné dopravě.

Poslední demografické kritérium. Demografie doplnění: občan ČR EU mimo EU

Stav: svobodný vdaná/ženatý rozvedený vdova/vdovec

3.1.4.2 Podklady pro rozhovor:

1. **Váš názor na vzdělávání** (otázka položena v obecné rovině – jeho potřeba, nepotřeba, význam vzdělávání pro člověka. Při rozhovoru je potřeba dosáhnout porozumění obecné rovině v rámci položené otázky.)

2. **Vaše školní zkušenosti:** (dotázat se na průběh povinné školní docházky, šikanu, kázeňské přestupky, prospěch, popřípadě důvod, proč respondent nepokračoval dál ve studiu.)

3. **Myslíte si, že je Vaše vzdělání dostačující?**

Zde se zaměřím na subjektivní pohled respondenta.

4. **Za jakých okolností byste se chtěl vzdělávat?** (otázky položené napřed v obecné rovině, následně otázky položené na organizaci života po výstupu z VTOS, podmínky, které by motivovaly respondenta k dalšímu vzdělávání. U osob, které jsou již delší dobu po výstupu z VTOS, se pokusit doptat na představu o tom, jak by situace a podmínky musely, nebo mohly vypadat, aby byl motivovaný k dalšímu vzdělávání.)

5. Závěr – poslední otázka – **Jak by Vám pomohlo vzdělávání podle Vaší potřeby v dnešní době?** (otázka je hodně zavádějící, potřeba pokládat opatrně, aby nevzbudila u respondenta agresi, jestli ji nelze položit, tak je lépe ji vynechat.)

3.1.4.3 Místo pro polostrukturované rozhovory a navazování kontaktu s respondenty

Většina rozhovorů byla uskutečněná v rámci kontaktů s klienty, které jsem navázala při sociální a komunitní práci v organizaci R-mosty, která je od roku 1996 poskytovatelem sociálních služeb a sídlí na Praze 3. Služby, v rámci kterých jsem klienty oslovila s dotazem, jestli by mi nevěnovali prostor a nepřispěli by tak ke zdárnému ukončení studia, byly Komunitní centrum Husitská, které bylo v roce 2016 ještě Job Clubem, následně

terénní program, který je součástí KCH. Terénní služba pro osoby v hlubokém sociálním vyloučení poskytovala v širším měřítku služby jenom půl roku, od března 2015 do srpna stejného roku. Měla jsem možnost se zkontaktovat s bývalými klienty z projektu Pomoc lidem v sociální nouzi, který jsem vedla pro Maltézskou pomoc o. p. s. v letech 2012 až 2015.

Rozhovory jsem realizovala nejčastěji venku, někde na lavičce v parku, nebo podobném příjemném prostředí. Na squatt jsem zašla jenom v rámci pilotního zkoumání a ukázalo se to jako nevhodné řešení. Časový prostor, který byl v době činnosti na předkládané práci potřebné věnovat službě v KCH nedovoloval delší výlety do lokalit lesoparků, kde se zdržuje relativně dost bývalých klientů.

V rámci rozhovorů jsem věnovala dostatek prostoru získání odpovědí, které by korespondovaly co možná nejvíce s vyjádřením vlastního názoru respondenta. To je také důvodem toho, proč je v závěru výzkumný vzorek tak malý. Tam, kde jsem nedůvěřovala řečenému, jsem v rozhovoru nepokračovala.

Lehká práce a získávání názorů byla s bývalými klienty z Maltézské pomoci, nevýhodou byla skutečnost, že jich dost již zemřelo.

3.1.5 Zpracování výsledků a jejich interpretace

Průměrný věk respondentů byl 50 let. Nejmladšímu, kdo se odhodlal svěřit své názory, bylo 37 let, nejstarším byl 64letý elektrikář, který již v době dopisování této práce není mezi námi.

V rámci kontaktování se mi nepovedlo navázat dostatečně dobrý vztah se ženou, bezdomovkyní, která by byla po VTOS, proto se nakonec skupina respondentů zúžila jenom na muže. Důvod této skutečnosti vidím na jedné straně v menším počtu žen bezdomovkyň a na druhé straně také v komunikační bariéře a sdílnosti. Myslím si, že u žen je těžší pro pracovníky navázat natolik dobře postavený pracovní vztah, aby bylo možné diskutovat i o VTOS. Na druhé straně, patří VTOS a informace o něm mezi citlivé osobní údaje, a proto s otázkami na VTOS s klienty prvoplánově nepracujeme. Z bývalých klientek v Maltézské pomoci vím o jediné, která byla ve VTOS, na druhou stranu bych si ji nijak nedovolila obtěžovat dotazováním, protože jsem si vědoma toho, že by to pro paní

představovalo neúměrnou psychickou zátěž. V neposlední řadě si také myslím, že společensky je přece jenom akceptovatelnější VTOS u muže, je to také i nějakým způsobem hrdinství, kterým se dá čas od času a na vhodném místě pochlubit, kdežto pro ženu je tato skutečnost vždy stigmatem, které je společensky velice málo přijímané.

Bytová situace respondentů

Momentální bytová situace respondentů	Počet osob	%
1A	6	54,5
1B	2	18,2
1C	3	27,3
Celkem	11	100

1A na ulici; **1B** využívá sociálních služeb k přenocování; **1C** komerční ubytovna
1D u příbuzných, **1E** jiné

Nejvíce respondentů, kteří se zúčastnili polostrukturovaných rozhovorů, přežívá venku, ve veřejném prostoru. Dva sdělili, že bydlí pod mostem v Praze a hledí toho, aby se tato situace co nejrychleji změnila. Také se jim to povedlo získáním práce s ubytováním mimo Prahu. Dva jsou na squattu na Praze 5, jeden respondent nocuje různě venku, kde ho noc právě zastihne a najde nejbližší přístřešek (žije tímto způsobem již asi 10 let), jeden bydlel v garážích, které byly určeny k sanaci, po tom, co byly zbourané, bydlí v přístřešku v lesoparku na Praze 11.

Sociálních služeb k přenocování využívají dva klienti, jeden využívá sociální službu Noclehárna a jeden jiné zařízení.

Komerční ubytovny využívají tři muži, kteří si v této době již dokáží prostředky vydělat vlastní prací. U jednoho bylo toto ubytování dlouho hrazené z dávek HmN, ale potom, co se zapojil do rekvalifikace a byl mu po zákonné lhůtě zahlazený rejstřík trestu, tak již nějakou dobu funguje za své vydělané peníze. Tento bývalý klient se nezapojil do procesu oddlužení, i přes to dokáže zaplatit náklady na své živobytí – je to možné částečně prací na dohodu o pracovní činnosti a částečným výdělkem načerno.

Respondenti podle nejvyššího dokončeného vzdělání

Vzdělání respondentů	Počet osob	%
Nedokončené základní	1	9,1
Základní	3	27,3
Vyučení	4	36,3
Středoškolské	3	27,3
Celkem	11	100

Jeden respondent nedokončil základní vzdělání, povinnou školní docházku dokončil na zvláštní škole. Tři mají základní vzdělání, všichni z dotázaných se učili a nakonec učební obor nedokázali ukončit výučním listem. Jeden z dotázaných byl kvůli problémům v rodině vyhozen z domova, následoval první, značně dlouhý VTOS.

Vyučení jsou 4 respondenti a středoškolské vzdělání mají 3 respondenti, kde se jedná 2krát o výuční list s maturitou a jednou o technické středoškolské vzdělání. Dva z těchto výučních listů byly získané ve VTOS. Jedná se o výuční list Kuchař, jeden z respondentů také po vyučení ve VTOS pracoval jako kuchař.

1. **Váš názor na vzdělávání** (otázka položena v obecné rovině – jeho potřeba, nepotřeba, význam vzdělávání pro člověka. Při rozhovoru je potřeba dosáhnout porozumění obecné rovině v rámci položené otázky.)

Názor na potřebnost vzdělání	Počet osob	%
Ano	10	90,9
Ne	1	9,1
Celkem	11	100

V rámci kladení této otázky jsem věnovala dostatek času pochopení respondenta, a to hlavně proto, aby výpovědi nebyly zkreslené na jedné straně tendencí a na druhé potřebou respondenta se chlubit. Problém také představovalo pochopení obecnosti otázky, proto jsme se nad první otázkou zastavili v rozhovoru na delší dobu, než se mi povedlo

objasnit respondentům, na co se přesně ptám. Jaký je rozdíl mezi vzděláním, vzděláváním, praktickou moudrostí, fortem. U těchto rozhovorů jsem se dozvěděla dost zajímavého a potvrdilo se mi přesvědčení, že za osudem bezdomovectví se mnohdy skrývá rodinná tragédie, kdy se rodině nedostalo pomoci. Pomoci, v první řadě od širší rodiny, popřípadě od sociálních služeb, nebo i pedagogů ve škole, kam docházely v době této rodinné tragédie jako děti.

Klient, elektrikář, který i ve Valdicích dělal provozního elektrikáře, se rozdělil o příběh, jak se vlastně stal elektrikářem. Jeho otec, také elektrikář, tragicky zahynul v době, kdy mu bylo 14 let. Kolegové z práce zašli za vdovou domů a řekli jí, že se o kluka postarají. Byli i ve škole, domluvit se s třídní učitelkou, že půjde za elektrikáře, a pak celou dobu učení dohlíželi na prospěch a dbali toho, aby se řádně vyučil, což se nakonec povedlo. Do prvního zaměstnání nastupoval před vojnu, také v partě, kde pracoval jeho otec. Na šikmou plochu a do několika výkonů trestů se dostal až v pozdější době, kdy se nedokázal vypořádat s rozpadem svého manželství. Zde jsem přinesla příběh jako z červené knihovny, jeho konec ale nebyl nijak dobrý, je pravděpodobné, že kolegové z práce dělali, co mohli, ale nedokázali zastoupit odbornou psychologickou pomoc, která by pravděpodobně měla lepší šanci pro sanaci traumatu v osobnosti čtrnáctiletého dítěte.

Jako poslední zde uvádím sdělení 61letého muže, vyučeného kuchaře ve VTOS – který konstatoval k potřebě vzdělání: “Každopádně potřebné, nikdo nesmí být blbý“. Již jsme se nedokázali dohodnout na tom, kdo má větší zodpovědnost za to, aby nikdo nebyl blbý, jestli stát, nebo rodina, nebo jednotlivec sám.

Výsledek odpovědí na otázku číslo 1 je pro mne neočekávaný a také tím, že jenom jeden z respondentů považuje vzdělání v jeho obecném rozměru za nepotřebné, hned v úvodu je vyvrácena první hypotéza předkládané práce.

2. Vaše školní zkušenosti: (dotázat se na průběh povinné školní docházky, šikanu, kázeňské přestupky, prospěch, popřípadě důvod, proč respondent nepokračoval dál ve studiu)

Školní zkušenosti respondentů	Počet osob	%
Špatné	2	18,3
Dobré	4	36,3

Normální	4	36,3
Kázeňské přestupky	1	9,1
Celkem	11	100

V rámci předkládané otázky a odpovědí na ni byla vyvrácena i druhá hypotéza práce, kdy jsem předpokládala u více než 80 % respondentů špatné zkušenosti v rámci procesu jejich vzdělávání. Je pravdou, že skupina respondentů je velice malá na jakékoliv zobecnění, nicméně, jenom 18,3 % z dotázaných uvádí špatnou zkušenost v rámci primární školy. Odcituji slova respondenta přesně: “Trpěl jsem psychickými problémy, jako Rom jsem byl ustrkován, zlepšilo se to až po 8. třídě na zvláštní škole.”

Kázeňské přestupky uvádí jeden respondent, tím můžeme říci, že u tohoto respondenta měla větší problémy škola s ním, nežli on se školou, myslím, že toto rozvrstvení problému ho doprovázelo celý další život. Otázka byla směřována na základní školu, respondent, který uváděl kázeňské přestupky, se po ZŠ vyučil strojním zámečnickem. Jeho „povolání“ tím pádem nebylo až tak neočekávané, byl zlodějem aut. Myslím si, že systémový přístup ze strany společnosti by u tohoto klienta velice těžko uspěl a opakované VTOS jsou asi nejadekvátnější ochranou společnosti. Sám uváděl, že jeho „povolání“, do kdy ho byl schopný vykonávat, neslo dostatek finančních prostředků pro něho i další kolem něj. Také konstatoval, že je to jeho vlastní nerozvážnost, že všechny peníze propil a skončil na dně společnosti. Momentálně je ale zátěží jak pro sociální, tak i zdravotnické služby, protože jediné peníze, které kdy odvedl na důchodové, zdravotní a sociální pojištění byly výhradně v rámci zaměstnání ve VTOS, v této době je již závažně nemocný. Tento respondent nezpochybnil hodnotu vzdělání ani v nejmenším, uváděl, že to byl velice dobrý základ, na kterém se dala pak budovat kariéra a to šikovností a rychlostí.

Všichni ostatní byli více, nebo méně spokojeni s tím, jak se cítili na základní škole. U tří respondentů jsem se dozvěděla, že nepokračovali dál v učení nebo studiu z rodinných důvodů. Jeden respondent uvádí, že kdyby chtěl na střední školu, tak by musel na vojnu jenom na 6 měsíců (pravděpodobně u něj připadalo do úvahy vojenské učiliště, které bylo poblíž trvalého bydliště), a že vesnice by pomluvila rodinu, protože každý slušný chlap musí na vojnu na dva roky. Tento respondent má velice zajímavé povolání, je vyučený hutník.

3. Myslíte si, že je Vaše vzdělání dostačující?

Názor na dostatečnost vlastního vzdělání respondenta	Počet osob	%
Ano	6	54,5
Nevím	1	9,1
Ne	4	36,4
Celkem	11	100

Spokojenost se vzděláním respondentů, kteří dosáhli SŠ vzdělání, včetně vyučených:

71,4% - 5 ze 7 spokojených

54, 5% procenta respondentů je spokojená se svým vzděláním. Patří sem i respondent s nedokončeným základním vzděláním, konstatoval, že je velice dobře, že má, co má. Čte, počítá, dokáže si přečíst, co je potřebné. Jinak, tento pán se toulá světem a čas od času tráví zimní měsíce v Německu ve věznicích, kde hrozí VTOS i pro opakovanou jízdu na černo. Moc toho o těchto poměrech nevypráví, na druhou stranu, nebývá v ČR v době největších mrazů. Jinak, je zajímavé, že má neustále velice dobrý vztah s babičkou, kterou v rodném malém městečku navštěvuje minimálně jednou za dva měsíce a vypráví o ní velice hezky.

Dalšími, kdo jsou spokojeni se svým vzděláním i přes nedokončené učební obory, jsou lidi, kteří své řemeslo umí – jedná se o jednoho zedníka kameníka a jednoho zedníka štukatéra. Zde je ale na tom systém opět špatně. Oba pánové jsou po dost dlouhých VTOS (první byl delší, recidiva již přinesla kratší pobyt ve VTOS) a oba pracují na černo, tím, když se jim něco stane, nebo prostě jenom zestárnou natolik, že již nebudou mít sílu pracovat, budou představovat zátěž jak zdravotního tak i sociálního zabezpečení a nárok na výplatu ani invalidního a ani starobního důchodu u nich nebude připadat v úvahu. Tito pánové v době, kdy dopisují předkládanou práci, oba již pracují a bydlí, jejich bezdomovecká éra byla velice krátká a dost rychle si uvědomili, že pod mostem není nijak dobře a že se jim tam také nijak nelíbí a „utíkali“, po sankčním vyloučení z evidence uchazečů o zaměstnání na ÚP, velice rychle“něco dělat.

Jinak, jeden z těchto pánů patří k rekordmanům mého výzkumu v délce VTOS, bylo to 27 let, kdy první trest byl nejdelší.

Spokojenost se vzděláním respondentů, kteří dosáhli SŠ vzdělání, včetně vyučených je 71,4% - 5 ze 7 je spokojených. Spokojený je i jediný absolvent střední školy s maturitou. Jeden respondent neví.

Čtyři jsou nespokojení. U jednoho z respondentů je jeho nespokojenost v rozporu s tvrzením v poslední otázce, kde uvádí, že jako vyučený zedník by se vždy uživil. Tento rozpor při rozhovoru nějak následně nekomentoval.

4. Za jakých okolností byste se chtěl vzdělávat? (otázky jsou položeny neprve v obecné rovině, následně zaměřené na organizaci života po výstupu z VTOS či na podmínky, které by motivovaly respondenta k dalšímu vzdělávání. U osob, které jsou již delší dobu po výstupu z VTOS, pokusit se doptat na představu o tom, jak by situace a podmínky musely, nebo mohly vypadat, aby byl motivovaný k dalšímu vzdělávání).

Okolnosti dalšího vzdělávání	Počet osob	%
Nevím	1	9,1
Praktické rady	7	63,5
Nevzdělával by se	1	9,1
Má vzdělání dostačující	2	18,3
Celkem	11	100

Jeden z respondentů nedokázal odpovědět, zdůvodnil to tím, že ve VTOS byl ještě za socialismu a doba se natolik změnila, že si nedokáže ani představit, jak by to pro něj mělo vypadat a co by ho k dalšímu vzdělávání, případně jeho doplnění mohlo motivovat.

Jeden z respondentů by se nevzdělával – je to ten jediný, který odpověděl v první otázce, že vzdělání nevnímá jako hodnotu.

Dva respondenti považují své vzdělání za dostačující. Jedná se o osoby, které byly se svým zaměstnáním spokojeny. Jedna z nich nic dalšího nepotřebovala.

Druhý by se nevzdělával, ale sdělil, co by potřeboval pro návrat do společnosti. Práci viděl jako hlavní. Konstatoval: „Jsem skromný – stačila by mi po výstupu (po 10 letech) garantovaná práce, abych si mohl zaplatit ubytování a něco na život cca dohromady 10 000 Kč, a aby to bylo bez exekucí. Své povolání umím, tak nepotřebuji chodit do školy.“

Sedm respondentů by se vzdělávalo.

Praktické rady, jak by si respondenti představovali svůj život po výstupu z VTOS a zároveň vzdělávání.

58 let

Podmínkou by bylo garantované zaměstnání. Vzdělávání by viděl hlavně v získávání kompetencí v rámci vykonávané práce. Je mu jedno, jaká by to byla práce, má dokončené základní vzdělání a pracovní zkušenosti v různých dělnických profesích. Podmínkou by bylo poskytování ubytování u zaměstnání, kdy by si ubytování mohl platit z vlastních vydělaných finančních prostředků. Hlavní otázka by byla - ochrana před exekucemi. Na otázku, jak by si to respondent představoval, proto že se jedná o jeho dluhy a nikoho jiného, odpovídá: „Nějak, sám nevím jak.“

57 let

Tento respondent jako první svoji potřebu označil bydlení. Konstatoval: „Potřeboval bych bydlení, pomoc sociálních pracovníků.“ Na otázky ohledně vzdělávání odpovídá: „Rekvalifikaci, která by mi umožnila zaměstnání, spíše večerní forma studia u zaměstnání.“ Konstatuje také, že by mu velice pomohla jistota zaměstnání (získání zaměstnání, příslib, jistota v bydlení).

58 let

Hlavní motivace pro dokončení studia by byla garantovaná práce a po dobu, kdy by studoval a dodělával výuční list a také ochrana od exekutorů. Dále práci, která by byla se zajištěným bydlením, nebo práci, která by respondentovi umožnila bydlení – hlavně v samostatném pokoji. Sám pokračuje a rozvíjí tuto myšlenkovou linii: “Ubytovny jsou hrozné, a proto jsem odešel raději někam ven. Bydlím momentálně v dělnické buňce a méně mi vadí to, že nemám tekoucí vodu, než to, co bylo na ubytovně, kam jsem šel po výstupu. (tato věta nekoresponduje přesně s tím, jak se klient vyjádřil – zachovává jenom smysl vyjádřeného). Myslím, že jsem bezdomovcem protože jsem to tam prostě nesnesl (na ubytovně) – v base plno lidí, na ubytovně stále někdo. Nikde ani místo. Tak jsem to

vzdal a šel ven. Za chvíli jsem přišel o práci a začal se šrotem a starožitnostmi. To šlo dobře. Teď je to horší“

41 let

Opakuje vlastně stejná přání, jako ostatní: „Mít kam jít, práce. Bydlení bych si platil sám z práce. Dostat byt, práci a zabezpečení financí do začátku. Motivace k dokončení by byla.“ Tento respondent neupřesnil, jak by si představoval prakticky své vzdělávání, ale to bude asi tím, že je již také dost dlouho od výstupu a momentálně pracuje částečně brigádně jako hlídač (RT má již dost dlouho zahlazený), bydlí na ubytovně a také je jeho částečným přivýdělkem navštěvování komparzů. Je se svým životem, tak nějak spokojený.

49 let

Tento respondent patří k „rekordmanům“, co se týče délky VTOS. Byl tam v součtu všech trestů 31 let, což by se dalo říci, je jeho větší část dospělého života. Rád by si dodělal výuční list i možnou maturitu. Na začátku spolupráce s klientem jsem toto tvrzení pokládala za „smyšlenku“, nebo nemožné vytahování se a nereálný pohled na vlastní možnosti. Čas mne však přesvědčil o opaku. V posledním VTOS, ze kterého se vrátil, si udělal svářečský kurz – má to ale drobnou vadu, tento kurz není validní mimo VTOS. Teď bude mít před sebou rekvalifikaci, nástup do zaměstnání a oddlužení. Prozatím vypadá velice rozhodnutě naplnit svá předsevzetí. Myslím, že hodně pomohlo místo svářeče ve VTOS, kde prokázal, že tuto dovednost zvládá a svařoval podle výkresů (svařovat uměl už dávno před tím, než si to nechal potvrdit, ale svařoval jenom venku). Prakticky to vidí dost jasně. Jako bývalý narkoman konstatoval, že nemá prostor proto, aby měl moc volného času, a proto obchází šrotiště, kde nalézá různé součástky, které v dílně kamaráda čistí a následně nosí různým automechanikům. Momentálně bydlí venku, ale v dostatečně upraveném přístřešku, kde se dá vařit a spát bez toho, že by tam přšelo. Hygienu a potřebné věci tohoto druhu zvládá po spřátelených autodílnách. Všechny věci si pečlivě píše a vede i záznamy budoucích nákladů. V zimě již pravděpodobně bude nastupovat do zaměstnání, proto uvažuje o vhodném bydlení. Jako schůdné vidí spolubydlení, na druhou stranu, při jeho vizáži to vidím dost skepticky, asi se ho bude spousta možných

spolubydlících prostě bát. Na druhou stranu se rozhodl, že nechá svoji minulost za sebou a jediné, kam se vrací, jsou autodílny, a to z obavy, aby se nevrátil do starých kolejí a k předchozímu způsobu života. K otázce, jak by měla vypadat podpora v rámci případného vzdělávání po výstupu z VTOS zmiňuje: garantované bydlení v samostatných pokojích, i když může být i velice maličký; v době vzdělávání zaručená úleva od exekutorů – byť i ve formě smluvených splátkových kalendářů; možnost otevřít si bankovní účet, a také garanci zaměstnání na HPP po dobu vzdělávání; možnost soukromého doučování, aby mohl skrýt nedostatky předchozího studia.

Klidně sankce při nedokončení postupových zkoušek a klidně i sankční opatření, která by motivovala k pokračování ve studiu. Jako sankci ale nevidí ztrátu zaměstnání a bydlení. Na moji otázku, jak by si představoval sankce za neplnění studia, říkal, že klidně vidí možnost doplňkové smlouvy k zaměstnanecké smlouvě. Jako trest za neplnění zdůrazňuje možnost brigádnických hodin na ubytovacím baráku. Jak o vymahatelnosti sankcí za neplnění smlouvy u garantovaného ubytování, úlevě na exekucích a zaměstnání uvažoval, nakonec zformuloval i možnost přechodného režimového ubytování. Za důležité považoval zachování soukromí za zavřenými dveřmi a možnost návštěv druhého pohlaví na noc.

40 let

Po výstupu z VTOS by rád využil rekvalifikace, kurzy podle pracovního zaměření. Rad by měl možnost dodělat vzdělání, a to SŠ s maturitou. Oporu by hledal, tak jak teď, u kontaktní osoby, kurátora, který by mu doporučil vhodnou školu. Do školy by nastoupil v případě garantovaného uplatnění a práce. Organizačně by mu vyhovovala dopolední škola, odpolední práce. Po dobu studia, popř. rekvalifikace, by mu stačilo, kdyby měl dostatek financí na uspokojení základních potřeb. Dále by uvítal podporu organizace a to ÚP a neziskových organizací. Bydlení by mohlo být na něčem jako internát, popřípadě společné bydlení. Bydlel by ale na vlastní náklady, které by se strhávaly z odvedené práce a nešly by mu jako mzda, protože jinak by to vzal exekutor.

Projevil přání pracovat na poště, a proto vidí jako potřebné vzdělání „nějakou poštovní školu“. Na balíkové poště pracoval brigádně o vánočních svátcích, v té době byl asi měsíc po propuštění z VTOS a nocoval různě po noclehárnách. Prakticky ještě dodává,

že se potřebuje naučit lépe na PC a také lépe pravidelně pracovat. Klient byl po vánocích nemocný a momentálně nastupuje do zaměstnání na HPP a v organizaci Rubikon mu pomáhají s oddlužením. Prozatím není jasné, jak bude jeho situace vypadat, když mu azylový dům přestane hradit ÚP z doplatku na bydlení a nepovede se mu smluvit splátkové kalendáře s exekutory.

5. Závěr – poslední otázka – **Jak by Vám pomohlo vzdělávání podle Vaši potřeby v dnešní době?** (otázka je hodně zavádějící, potřeba pokládat opatrně, aby nevzbudila u respondenta agresi, jestli ji nelze položit, tak je lépe ji vynechat)

Názor na prospěch dalšího vzdělávání v nynější době	Počet osob	%
Ano	6	54,5
Ne	1	9,1
Ne, mám dobré a dostačující	3	27,3
Nevím	1	9,1
Celkem	11	100

Tato otázka byla spíše doplňková a navozovala možnost dalšího rozhovoru nebo doplnění k předchozímu oddílu, kde se nacházely praktické rady, jak nejlépe uspořádat další vzdělávání po VTOS. tabulku zde dávám orientačně.

Podle očekávání, respondenti, kteří opustili VTOS nedávno, měli praktičtější rady, kopírující jejich stávající situaci, kterou se snažili řešit. Problematické bylo přivést respondenty k přemýšlení o tom, jak by mohla podpora vzdělávání reálně vypadat. Osoby, které svoji situaci již nějak stabilizovaly a byly relativně spokojeny se svým životem. Na druhou stranu bylo také problematické diskutovat s lidmi, kteří jsou již dlouhou dobu na ulici, v dost bezútěšném stavu a jejich smyslem života je vydělat dostatek financí na potřebnou denní dávku alkoholu. Je zajímavé, že tito lidé nezavrhli hodnotu vzdělání. Jejich výpovědi ale spíše představovaly možné řešení, která by preferovali v momentálním stavu, po zkušenostech několika nemálo let na „ulici“ a ne řešení, která by akceptovali těsně po VTOS. To je ale jenom moje doplňující úvaha, která se nemusí jevit pravdivou.

Možná, že kdyby i tyto lidi dokázala společnost oslovit s nabídkou, která by byla akceptovatelná, tak by nebyli v dnešních dnech dost blízko totálním troskám.

3.1.5.1 Vyhodnocení empirické části.

Hypotéza 1 (H1) a ani hypotéza 2 (H2) se nepotvrdily.

H1: Osoby po VTOS se zkušeností s bezdomovectvím nebo stávající osoby bez přístřeší budou v nadpoloviční většině (více než 50 %) vyjadřovat negativní vztah ke vzdělávání.

Osoby po VTOS se zkušeností s bezdomovectvím nebo stávající osoby bez přístřeší budou v nadpoloviční většině (více než 50 %) vyjadřovat negativní pohled na vlastní potřebu vzdělávat se bezprostředně po výstupu z VTOS.

Jenom jeden respondent nepokládal vzdělání za hodnotu.

Snažila jsem se v rozhovorech, aby výpovědi respondentů zrcadlily jejich názory a nebyly ani chlubením se, ani sněním, a na druhé straně ani tendenčním vyprávěním o tom, co by pracovník rád slyšel.

Výsledek mne překvapil a předkládaná práce je více přínosem pro moji další práci s osobami bez domova, popřípadě výuku sociální práce. Myslím, že jsem podcenila možnosti klientů a budu tuto skutečnost pokládat za poučení. Na druhou stranu, jedná se zde o velice malý vzorek respondentů, a proto si toto ponaučení nechám jenom jako soukromé a možná se k dané problematice ještě vrátím, někdy jindy a již poučenější o tom, že nelze podceňovat schopnosti lidí.

H2: Více než 80% respondentů má špatné zkušenosti v rámci procesu jejich vzdělávání.

Soubor byl velice malý, aby se dalo cokoliv z nepotvrzení této hypotézy usuzovat (podrobněji viz. výše).

Praktická poučení respondentů, osob bez domova nebo se zkušeností s bezdomovectvím po VTOS.

V této oblasti si myslím, že práce přinesla kladný výsledek a jsou na jejich stránkách zachyceny praktické představy o tom, jak by daná motivace pro další vzdělávání po opuštění VTOS mohla být organizována a realizována.

Hlavním motivem je zadluženost a touto zadlužeností relativně uzavřená možnost nastoupit na hlavní pracovní poměr. Toto je problém dostatečně známý, je ale něco jiného slyšet o této problematice ve zpravodajství či denně potkávat lidi, kteří se marně snaží zaplatit ubytování a chodit na brigády. Tohle nejsou ti, všem známí zjevní bezdomovci, kteří všechnu snahu cokoliv změnit již utopili dávno v nějaké dostupné lahvi, nebo jiné vhodné chemické sloučenině, ale lidé, co ještě neztratili naději a snaží se své problémy řešit. Otázka je jediná, jak dlouho jim síly vydrží a jestli dojdou do cíle, kterým je snesitelnější život.

Dále praktické ponaučení od klientů ukázala potřebu garance pracovního místa. Myslím si, že tato část by mohla být, v dnešní době rozvoje agenturního zaměstnávání a relativně otevřeného trhu práce s nedostatkem pracovníku, podnětem k zamyšlení. Integrace i inkluze jsou skloňované pojmy ve školní pedagogice, v oblasti sociální práce se jedná o integraci cizinců. Myslím, že podnět k zamyšlení se nad lepší integrací osob po VTOS by mohl, alespoň v malé míře, vyprázdnit prostory „pod mosty“, která jsou proměněná v bydliště.

Slovo rekvalifikace, popřípadě hovor o doplnění stávajícího vzdělání vzhledem k vykonávané, nebo možné vykonávané práci, odeznělo také v rozhovorech dost často, proto si myslím, že náhled na potřebu celoživotního vzdělávání klienti mají jako potřebný, jenom je otázka, jak smysluplně tuto problematiku uchopit, popřípadě přizpůsobit osobnostním potřebám osob po VTOS.

3.1.6 Závěr

Předkládaná diplomová práce, která se věnovala názorům osob po VTOS, kteří mají zkušenosti s bezdomovectvím či je pro ně tato situace aktuální, nepotvrdila předkládané hypotézy. Přestože to nemusí evokovat dojem úspěchu, je to ve své podstatě dobře. Myslím, že

jsem podcenila hodnocení klientů. Na druhou stranu, práce pro mne představuje inspiraci a přináší nový pohled, kdy jsem si uvědomila potřebné souvislosti. Výsledkem práce je zjištění, že lidé po VTOS s bezdomoveckou minulostí, nebo bezdomovci, pokládají vzdělání a vzdělávání za hodnotu. Na druhou stranu, výzkumný vzorek byl, z pochopitelných důvodů, velice malý, proto nepředstavuje nijaký podklad pro zevšeobecnění. Tímto tvrzením bylo také dosaženo cíle práce, který představoval náhled na subjektivní názory osob po VTOS se zkušeností s bezdomovectvím na vzdělávání a vzdělání. Na druhou stranu, praktické rady, jak postupovat v rámci podpory dalšího vzdělávání z úst respondentů považuji za vhodné k zamyšlení.

I přes velice malý výzkumný soubor zjištění mohou být podkladem pro širší praxi v NNO i státní správě. Samozřejmě by zkoumaná problematika musela být vyhodnocena na reprezentativním vzorku respondentů.

4 Literatura

4.1 Knihy

- ARISTOTELÉS. *Politika*. 2. vyd. Praha: Rezek, 1998.
- CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Filozofický slovník: Pomocná kniha pro výuku společenskovědních a estetickovýchovných předmětů ve SŠ a na gymnáziích*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-722-0195-6.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-725-1104-1.
- BECCARIA, Cesare. *O zločincích a trestech*. 1. vyd. Přeložila Olga Pažitková. Bratislava: Kalligram, 2009. 125 s. ISBN 978-80-8101-252-5.
- BENEŠ, Milan. *Úvod do andragogiky: [učební text pro posluchače Filozofické fakulty Univerzity Karlovy]*. Dotisk. Praha: Karolinum, 1999. Lidské zdroje. ISBN 80-718-4381-4.
- BREZINKA, Wolfgang. *Filozofické základy výchovy: otázky na vrcholu života*. Praha: Zvon, 1996. Psyché (Grada). ISBN 80-711-3169-5
- DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Filosofie hodnot: problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-860-3979-X.
- DUROZOI, Gérard. *Filozofický slovník: Pomocná kniha pro výuku společenskovědních a estetickovýchovných předmětů ve SŠ a na gymnáziích*. Praha: Ewa, 1994. ISBN 80-857-6407-5.
- DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*. Praha: Dokořán, 2002. Bod (Dokořán).
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. Studie (Dauphin). ISBN 80-860-1996-9.
- FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. V Praze: Rybka Publishers, 1999. ISBN 80-861-8291-6.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník: problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Vyd. 2. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.
- KELLER, Jan. 2011. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 211 s. Studie (Sociologické nakladatelství). Str: 165 – 171.
- KOZLOVÁ, Lucie. *Sociální služby*. Praha: Triton, 2005.
- KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Filosofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. Galileo.
- KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-731-5004-2.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1370-5.

- MALINA, Jaroslav. Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění). Brno: Akademické nakladatelství CERM, c2009, 303 s. ISBN 978-80-7204-560-0.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013.
- MUŽÍK, Jaroslav. *Didaktika profesního vzdělávání dospělých: andragogika na prahu 21. století*. Plzeň: Fraus, 2005. Lidské zdroje. ISBN 80-723-8220-9.
- MUŽÍK, Jaroslav. *Androdidaktika: [učební text pro posluchače Filozofické fakulty Univerzity Karlovy]*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. Lidské zdroje. ISBN 80-735-7045-9.
- NOVÁK, Karel. Postavení penitenciární pedagogiky v systému penitenciárních věd. *Socialistická zákonnost*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 29(10).
- PAL, Laszlo. *Penitenciární pedagogika: Penologické zošity*. Bratislava: ZNV MS SSR, 1985
- PELCOVÁ, N. Hodnotová výchova a výchova k hodnocení. *Pedagogika: Časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*. Praha, 2013, (3), 285-300. ISSN 0031-3815.
- POSPÍŠIL, Jiří. K otázce identity sociální pedagogiky – otevření diskuse. *Sociální pedagogika: Časopis pro vědu a praxi*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2015, 3(1), 97-98. ISSN 1805-8825.
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Edukace a reedukace trvale pracovní nezařaditelných v českých věznicích*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-807-4356-322.
- SVOBODA, Zdeněk. *Sociální pedagogika: Studijní opora Katedry pedagogiky*. I. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulty Univerzity J. E. Purkyně.
- SYŘIŠŤOVÁ, Eva et al. *Normalita osobnosti*. Praha: AVICENUM, 1972. ISBN neuděleno.
- VÁLKOVÁ, Helena a KUČHTA, Josef. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.
- VETEŠKA, Jaroslav a Tereza VACÍNOVÁ. *Aktuální otázky vzdělávání dospělých: andragogika na prahu 21. století*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-7452-012-9.

4.2 Elektronické zdroje

- Co je SARPO. In: *Vězeňská služba České Republiky* [online]. Praha: Vezeňská služba České Republiky, 2012 [cit. 2017-06-09]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/sarpo/co-je-sarpo-1762/>
- ČR. Kompendium úmluv, doporučení a usnesení týkajících se penitenciární oblasti. In: *Sbírka mezinárodních smluv*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2002, ročník 1999, částka 33, číslo 75.

ČR. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změnách některých souvisejících zákonů. In: *Sbírka zákonů*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1999, ročník 1999, částka 58.

ČR. Zákon č. 108/2006 Sb.: Zákon o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů ČR*. Praha: MV ČR, 2006, ročník 2006, 37/2006, číslo 108. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

HEJMAL, Ondřej. Anachorický bezdomovec: Purifikace a transgrese veřejného Prostoru. *Český lid: Etnologický časopis* [online]. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i, 2013, **100**(4), 13 [cit. 2015-08-18]. ISSN 0009-0794. Dostupné z: http://www.academia.edu/5624477/Anachorick%C3%BD_bezdomovec_Purifikace_a_transgrese_ve%C5%99ejn%C3%A9ho_prostoru_Anachoristic_Homeless_Purification_and_Transgression_of_Public_Space.

HODEK, Danile. Ne každý bezdomovec se na ulici dostal vlastní vinou. In: *Parlamentní listy* [online]. Praha 3: OUR MEDIA, 2016 [cit. 2017-06-17]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Hodek-CSSD-Ne-kazdy-bezdomovec-se-na-ulici-dostal-vlastni-vinou-458685> Více viz.: Socializace, vliv rodiny a prostředí, mechanismy. In: *Studium psychologie: Web o psychologii, přehledně a v souvislostech* [online]. Praha: Studium-Psychologie, 2015 [cit. 2017-06-17].

HULÁN, Petr. Nový trestní zákoník: Rekodifikace trestního práva. In: *EAdvokacie: online právní poradenství* [online]. Praha, 2010 [cit. 2017-05-06]. Dostupné z: <http://www.eadvokacie.cz/cs/clanky/novy-trestni-zakonik-rekodifikace-trestniho-prava>

CHLUBNÝ, Jiří. Athény do perských válek. In: *Antický svět* [online]. Antický svět, 2004 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1711>

KOLOUCH, Alexandr a Daniel BŮHM. Římské právo. In: *Antický svět* [online]. Praha: Antický svět, 2004 [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=14971>

Koncepce vězeňství do roku 2025. In: *Vezeňská služby ČR* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2016 [cit. 2017-07-15]. Dostupné z: https://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Koncepce/Koncepce_vezestvi.pdf f 2025

KOVÁŘ, Petr. Chammurabiho zákoník. In: *Iuridicum: Encyklopedie o právu* [online]. Tomáš Pecina., 2010 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: https://iuridicum.pecina.cz/w/Chammurabiho_z%C3%A1kon%C3%ADk

MAREŠ, P. a SIROVÁTKA, T.. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie): koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, **2**(44): 271–294. Dostupné také z: http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vyloucení_exkluze_a_socialni_zaclenovani_inkluze.pdf (10. 4. 2015).

Náše řeč [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2002 [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8182> (potvrzeno i telefonicky).

4.3 Akademické práce

PĚNKAVA, Pavel. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*. Praha, 2010. Rigorózní. UK Praha. Vedoucí práce Kristina Koldinská.

TAMCHYNA, Miroslava. *Psychologická problematika vnitřní diferenciacce odsouzených*. Praha, 2006. Rigorózní. UK. Vedoucí práce PhDr. Ilona Gillemová, Csc.

VÁNĚ, Jan. *Teorie spravedlnosti: Pokus o typologii*. Plzeň, 2006. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Doc. PhDr. Radim Brázda, Dr. (https://is.muni.cz/th/9845/ff_d/DISERTACE-archiv.txt)

CO JE NÁSTROJ SARPO?

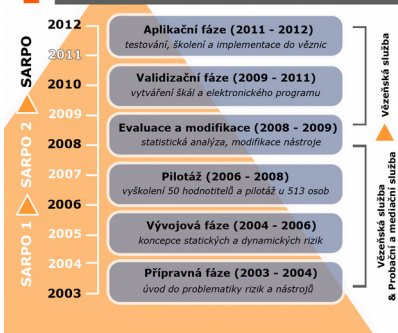
Prediktivní nástroj na hodnocení rizik a kriminogenních potřeb odsouzených v podobě elektronického programu. Nástroj posuzuje pravděpodobnost opětovného selhání odsouzeného na základě:

- výpočtu statického rizika z údajů o kriminálním chování,
- výpočtu dynamického rizika vyhodnocujícího celkem 48 rizik v 7 základních životních oblastech,
- odhadu způsobení újmy a specifikace potenciální oběti na základě analýzy trestné činnosti,
- vyhodnocení motivace a sebehodnocení odsouzeného,
- vyhodnocení protektivních faktorů.

V mezinárodním srovnání je SARPO prediktivním nástrojem IV. generace. Vedle statických obsahuje rovněž dynamické a protektivní faktory a pracuje s responzivitou odsouzených. V rámci připravované změny vnější diferenciace se s ním počítá jako s významným zdrojem informací pro určení vnitřní diferenciace odsouzených.

VÝVOJ SARPO 2003 - 2012

VĚDĚLI JSTE, ŽE...

- 99,8 % všech odsouzených je dříve či později propuštěno na svobodu?
- u většiny odsouzených neplní výkon trestu odnětí svobody, nápravnou funkci, neboť míra recidivy v České republice činí 63%?
- více než 40% vězeňské populace předstávají pachatele násilných trestných činů, u nichž míra recidivy přesahuje 50%?

CO PROTI TOMU DĚLAT?

SARPO je validizovanou metodou na vyhodnocování rizik vedoucích k recidivě a zaměřuje se na:

- kategorizaci odsouzených podle statických a dynamických rizik,
- rozlišování mezi riziky vnitřními (život ve vězení) a vnějšími (život ve společnosti),
- stanovení vhodných a efektivních intervencí (programů zacházení) ke snížení recidivy,
- statistické zpracování získaných údajů, predikci dalšího kriminálního chování.

HODNOCENÍ SARPO STAVÍ NA:

- empirických poznatcích mezinárodních studií,
- přesně definovaných zdrojích dat, výpočetních vzorcích ověřených analýzou dat,
- potřebách každodenní penitenciární praxe.

Vězeňská služba České republiky

Generální ředitelství - odbor výkonu vazby a trestu

Soudní 1672/1a, P. O. Box 3

140 00 Praha 4

WEB: www.vscr.cz

Kontaktní osoba:

Michal Petras: mpetras@gryvs.justice.cz

Vězeňská služba ČR

Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzených

- ▶ metodický nástroj na hodnocení rizik
- ▶ zdroj pro kategorizaci odsouzených
- ▶ originální elektronický program

ZNALOST RIZIK
 KLÍČ K OCHRANĚ
 SPOLEČNOSTI

2012

ZDROJE INFORMACÍ

Zdroje informací o odsouzených zřetávají velmi podobně jako dříve. SARPO však zjednodušilo informační toky, částečně je automatizovalo a informace byly na základě analýz velmi přesně kategorizovány.

Rejstřík trestů

Vězeňský informační systém

Spisová dokumentace

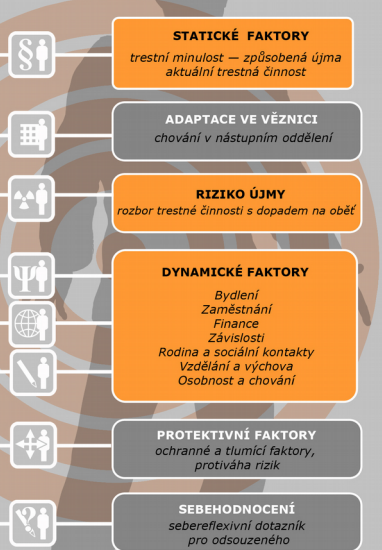
Pozorování a rozhovor

Penitenciární diagnostika a doplňující údaje

HODNOCENÍ RIZIK A POTŘEB

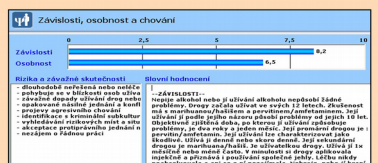
Odsouzení jsou posuzováni týmy zaměstnanců. Každý druh informace má svého zpracovatele. Nástroj SARPO prostřednictvím pevné struktury, automatické nápovědy a kontroly konzistence zaznamenaných údajů každého zpracovatele provádí proces hodnocení. Každý člen týmu má vždy okamžitý přehled o stavu rozpracování hodnocených odsouzených. Proto se již nemůže stát, že by některý druh informace byl opomenut, vynechán nebo dotazován dvakrát. Informace se tak plynule skládají dohromady jako kameny do mozaiky.

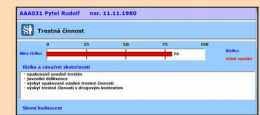
VÝSTUPY

Výsledkem hodnocení SARPO je kompletní zpráva s validizovanými výpočty vyjadřujícími míru statických a dynamických rizik. SARPO poskytuje rovněž souhrnný výčet všech rizik a závažných skutečností. Uživatelským přínosem je generace automatického slovního hodnocení, tzv. sarpotextu. Hodnotitelům tak odpadá trápení s časově náročnými slohovými cvičeními.

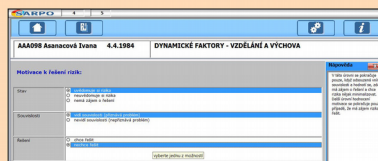
HODNOCENÍ DYNAMICKÉHO FAKTORU (sarpotext)

HODNOCENÍ STATICKÝCH FAKTORŮ

DÍLČÍ HODNOCENÍ - MOTIVACE

Hodnocení je převedeno do textu a vloženo v podobě komplexní zprávy do Vězeňského informačního systému, kde je okamžitě k dispozici online všem oprávněným pracovníkům a může se s ním dále pracovat.

Komplexní zpráva slouží jako podklad pro volbu nejvhodnějších strategií zacházení v programu zacházení. Ten je pravidelně vyhodnocován a případně dále přizpůsobován rizikům a potřebám odsouzeného.

Na základě pravidelných vyhodnocení programů zacházení jsou zpracovávána hodnocení sloužící např. jako podklad pro rozhodnutí o podmíněném propuštění, přezkumu na mírnějšího typu věznic apod.